

-๑๐-

หลวงตาของเรา

เมื่อท่านอาจารย์ยอมให้การอบรมสั่งสอนโดยมีสถานที่แน่นอนคือวัดป่าบ้านตาด พระเถรและฆราวาสก็พากันมาฝากตัวเป็นศิษย์เป็นจำนวนมาก และมีจำนวนเพิ่มขึ้นตลอดมา ทำให้ท่านมีภาระเพิ่มขึ้น การอบรมสั่งสอนของท่านก็ทำอย่างเต็มกำลัง ไม่ได้ห่วงใยสุขภาพเลย เพื่อให้ศิษย์ทั้งหลายโดยเฉพาะพระเถรมีสติปัญญาสามารถถอดถอนกิเลสที่ฝังจมอยู่ในจิตออกให้หมดสิ้นไป

“...ผมนะเป็นห่วงใยหมู่เพื่อนเต็มหัวใจ ไม่ได้ห่วงธรรมดาเหมือนที่โลกห่วงกัน จิตผมไม่เป็นอย่างนั้น รับแล้วรับถึงเป็นถึงตายทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนในด้านใดที่จะเป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นอุบายวิธีการแก้สิ่งไม่ดีทั้งหลายในจิตของผู้มาอาศัยอยู่ด้วย เราทุ่มเทลงเต็มกำลังความสามารถทุกแง่ทุกมุม เราไม่ได้ทำเล่นๆ ทำจริงทำจัง สั่งสอนจริงๆ เพราะกิเลสมีหลายประเภทที่ควรแก้และถอดถอน ประเภทที่รุนแรงทำให้จิตหวั่นไหวอยู่ตลอดเวลา ก็มี ประเภทที่หมักหมมอยู่ลึกๆ ก็มี ประเภทที่แสดงอย่างออกหน้าออกตาเห็นได้อย่างชัดเจนจนถึงทำให้จิตให้กายไหวไปตามก็มี

ผู้ปฏิบัติซึ่งเป็นนักบวชมุ่งต่ออรรถต่อธรรมด้วยการแก้กิเลสอยู่แล้ว จึงไม่ควรเห็นกิเลสประเภทต่างๆ ว่าเป็นของไม่สำคัญ พอที่จะนอนใจ ไม่คิดอ่านเรื่องสติปัญญาที่จะนำมาแก้สิ่งเหล่านี้ ซึ่งเป็นภัยต่อตนมาแต่กาลไหนๆ อยู่แล้ว...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๒๒)

“...ผมพยายามที่สุดที่จะให้ท่านที่มาอบรมศึกษาทั้งหลายได้รับความรู้ ความฉลาด ความเข้าใจในวิธีการประพฤติปฏิบัติ ความเคลื่อนไหวไปมาทุกแง่ทุกมุม ถ้าเห็นว่าผิดพลาดจากหลักธรรมวินัยแล้ว ผมรีบแนะนำสั่งสอนหรือดูดำดูขาวทันที เพราะถือว่าสิ่งนั้นคือความเป็นภัย การดูดำดูขาวจะหนักเบาขนาดไหน ไม่ปรากฏว่ามีภัยในการสอน การให้อุบายแก้สิ่งที่ผิดนั้นเลย เป็นคุณประโยชน์โดยถ่ายเดียว นอกจากผู้ฟังซึ่งเคยเชื่อกิเลสจนฝังนิสสัยอยู่แล้วอาจจะหลงกลอุบายของกิเลส พลิกแพลงความรู้สึกให้ผิดจากความ

มุ่งหมายของธรรมและการแสดงไปอย่างอื่นเสีย อันเป็นข้าศึกต่อธรรม และเป็นฝ่ายกิเลส เข้าโจมตีธรรมภายในตน ว่าท่านดูดำกว่ากล่าวด้วยเจตนาไม่ดีเป็นต้น ก็ช่วยไม่ได้

กลมาษาของกิเลสนั้น เคยจุดลากจิตใจของสัตว์โลกให้คิดในแง่อันเป็นฝ่ายของมัน อยู่เสมอมา ไม่เคยลดละเลยแม้ชั่วระยะพักแรง เพราะฉะนั้น ขณะที่ฟังธรรมก็อย่าเข้าใจว่า กิเลสจะไม่แฝงอยู่ภายในการฟังนั้น อุบายวิธีคิดออกแต่ละแง่ละมุมแต่ละขณะของจิตก็อย่าเข้าใจว่าจะเป็นอรรถเป็นธรรมเสมอไป เพราะกิเลสนั้นแหลมคมมาก ทั้ง ๆ ที่เรามาปฏิบัติ ธรรมะ กิเลสก็เคลือบแฝงอยู่ในนั้นด้วยไม่ลดละฝีก้าว คอยตบคอยต่ออยคอยจุดคอยลาก ออกนอกกลุ่มนอกทางในขณะที่เราเพลินอยู่เสมอ

ด้วยเหตุนี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญของผู้ปฏิบัติ ที่ไม่ค่อยปรากฏผลแห่ง ธรรมเท่าที่ควร นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็เพราะกิเลสเข้ากัด เข้าขวาง เข้าทำลายธรรมที่ตนกำลังดำเนินอยู่ไม่ให้งอกเงยขึ้นได้ และคอยปิดกั้นทางเดิน เพื่อสันติธรรมอยู่เสมอ แต่เราไม่ทราบได้ ก็เข้าใจว่าตนบำเพ็ญธรรม นั่งสมาธิภาวนา ความจริงมีแต่เรื่องของกิเลสกลุ่มรุ่มทำงานของมันอยู่ในใจตลอดเวลา เพราะ สติปัญญาตามไม่ทัน ในขั้นเริ่มแรกฝีกหัดอบรม...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๒๓-๒๒๔)

“...นี่ก็ได้พยายามสอนหมู่สอนเพื่อนจนเต็มเหนี่ยว ผมไม่ได้สังสาร ผมไม่ได้ห่วงใย ผมยิ่งกว่าห่วงหมู่ห่วงเพื่อนนะ จงเห็นใจ หมู่เพื่อนนี้ผมเอาใจใส่จริงๆ ในจิตของเรา ปฏิพัทธ์และรักสงวนหมู่เพื่อนมาก ดาก็แหลมทุกก็กางรับหมู่เพื่อนตลอดเวลา ไม่ใช่อดนะ พุดตามเจตนาความรู้สึกของจิต พาให้ตาแหลมตาสอดส่อง หูก็แหลมไปตามกัน อะไรๆ ว่าแล้วดูเล่าๆ เพราะอันนั้นมันผิเดนี้ จะเปิดโอกาสให้กิเลสมันเหยียบย่ำทำลายลูกศิษย์เรา อยู่ได้ยังไง เราเป็นอาจารย์ก็บอกละซิ นั่นเหมือนกับว่าช่วยตบออก ช่วยตีออก ปิดป้องให้ดี ซิ อย่าเปิดตรงนั้น กิเลสจะต่อตรงนั้น อย่าเปิดตรงนี้ นั่น เหมือนนักมวยเข้าฝึกซ้อมมวย กัน ครูกับลูกศิษย์ฝึกซ้อมมวยกัน ครูต้องเตือนเสมอว่า อย่าเปิดตรงนั้นๆ พอครั้งที่สามครู ก็เตะตุม พอเตะก็เตะ พอศอกก็ศอกเข้าไป พอหมัดก็หมัดเข้าไป พร้อมกับคำเตือนว่า อย่าเปิดตรงนั้น ในเวลาฝึกซ้อมกัน

ครูมวยตี ครูมวยต่อย ครูมวยเตะ มันไม่ได้เจ็บเท่าคู่ต่อสู้ตบหรือต่อย คู่ต่อสู้ต่อยตี ไม่ตีตาย ครูนั้นตีบอกตีสอน เตะบอกเตะสอน แต่ถึงอย่างนั้นก็ยิ่งต้องเตือนต้องบอก ฝึกซ้อมกันไปๆ เตือนบอกกันไปว่าอย่าเปิดตรงนั้น และเตะต่อยที่เปลอ พร้อมบอกว่า

แน่ะ บอกแล้วนะ ฝึกซ้อมกันไป ๆ อย่าเปิดตรงนั้น แล้วฝึกซ้อมกันไป พอครั้งที่สามก็ดูม เข้าไป อย่าเปิดตรงนั้น

นี่มันก็ทำนองนั้นแหละ ดูตรงนั้นดูตรงนี้ ดูองค์นั้นดูองค์นี้ ก็เหมือนกับอย่าเปิด ตรงนั้น ๆ นั่นเอง เพราะไหวพริบปัญญาของเรามันไม่ทันกิเลส เห็นแต่กิเลสมันเหยียบหัว เตะโน้นเตะนี้ ทั้งศอกทั้งเข่า เรากลิ่งไปกลิ้งมา ยังเพลिनหลับครอก ๆ อยู่ได้ ถูกกิเลสเตะ เอาขนาดนั้น มันก็น่าโมโหละซิผู้เป็นครูอาจารย์ฝึกอบรมนะ อย่าเปิดตรงนั้น ๆ ก็ต้องว่าละ ชิ ทำไมองค์นั้นเป็นอย่างนั้น ทำไมองค์นี้เป็นอย่างนี้ แน่ะ ก็เหมือนกับว่าอย่าเปิดตรงนั้น ๆ นั้นแล

เมื่อสติปัญญาเหนือกิเลสอยู่แล้ว มันจะอยู่ในหัวใจดวงใด จะแสดงออกมาด้วย ท่าทางหรืออาการใด จะไม่พ้นจากสติปัญญาที่เหนือมันไปได้ ต้องรู้เห็นหมดทั้ง ๆ ที่ผู้ นั้นไม่รู้ ถ้างัดได้เหนือกิเลสแล้วเป็นอย่างนั้น กิเลสมันเคยอยู่ในหัวใจเรามาจนเท่าไรแล้ว และเคยต่อสู้กับมันด้วยวิธีการต่าง ๆ มาแล้ว เอ้า สมมุติว่ากิเลสพินาศหายไปจากหัวใจ นี้แล้ว แม้กิเลสอยู่หัวใจอื่นทำไมจะไม่รู้ เพราะมันเป็นเพลงเดียวกัน พุดวิชาเดียวกันที่มัน ไปเสี้ยมสอนสัตว์โลก กล่อมสัตว์โลก ทำไมจะไม่รู้กลุมาของมันเล่า พุดไป เตือนไป ดุด่า ไป ซึ่งเป็นเหมือนคลังกิเลสสำหรับผู้ฟัง ฟังเสียงเปรี๊ยะ ๆ ขณะพุดอรรถพุดธรรมให้หมู่ เพื่อนฟัง ทั้งนี้ก็เพราะพุดด้วยความตั้งใจ บอกสอนให้เห็นจุดบกพร่องจริง ๆ ผู้ฟังจะได้ถึง ใจไม่ผิดพลาดบ่อย ๆ”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๗๐-๓๗๑)

ภารกิจ

เหมือนกับบรรดาครูบาอาจารย์ฝ่ายกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ทั่ว ๆ ไป งานประจำวันของท่านอาจารย์เริ่มขึ้นหลังจากตื่นจากจำวัดซึ่งตกประมาณตีสาม ของทุกวัน ด้วยการบริหารกายก่อน ถัดจากนั้นจึงนั่งสมาธิภาวนาเรื่อยไปจนกระทั่งได้เวลา รุ่งอรุณ ซึ่งเป็นเวลาที่พระอุปัชฌาภิกเข้าไปทำหน้าที่ องค์ท่านเองจะลงไปเดินจงกรมอยู่ในป่า นอกจากมีธุระอะไรอื่นที่ควรจัดทำในเวลานั้น อย่างนั้นก็ไม่ได้เดินจงกรม แต่ถ้าไม่มีอะไร ก็เดินจงกรมเสียก่อน จนใกล้เวลาจะบิณฑบาตจึงออกจากทางจงกรมมากราบพระ และออก บิณฑบาตในหมู่บ้านซึ่งอยู่ห่างจากวัดประมาณ ๑ กม.

สมัยที่สุขภาพท่านเป็นปกติ ได้บิดบาตรร่วมสายกับพระเณรอยู่โดยสม่ำเสมอ เพิ่งจะย่นระยะทางลงเหลือเพียงแค่ชายบ้าน ๓-๔ หลังคาเรือนก็ต่อเมื่อธาตุชั้นรันท่านเริ่มทรุดเพื่ออาหาร นอนไม่ค่อยหลับ ราวปี พ.ศ. ๒๕๒๖ นี้เอง แต่ไม่ว่าสมัยใดการออกบิดบาตรที่ท่านมักไปตามลำพัง โดยปล่อยให้พระเณรล่วงหน้าไปก่อน ท่านให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้

“...เดินก็เดินจงกรมไปบิดบาตรนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ให้ใครไปยุ่งกับเรา เราไปคนเดียวเหมาะพอดีจริง ๆ เดินไปกำหนดพิจารณาไป มีร้อยแปดพันประการที่จะเป็นขึ้นภายในจิตใจนี้ ใครไปรู้ได้เห็นได้ในความเป็นของเรา เพราะฉะนั้นจึงไม่ให้มีอะไรไปยุ่งบางทีก็กำหนดในเงื่อนไขธรรมต่างๆ ว่ามีความลึกลับตื้นหยาบละเอียดแค่ไหน มันจะวิ่งตามกันพับ ๆ ๆ พอเข้าใจแล้วปล่อย ปล่อยจากนี้ปั๊บจับนั้นปั๊บมาพิจารณาต่อ

แต่ก่อนมันเป็นเรื่องของภาวานามากิเลส ทุกวันนี้จะเป็นเพราะความเฒ่าความแก่หรืออะไร มันไม่ไปแบบนั้นเสีย มันไปพิจารณาเรื่องอรรถเรื่องธรรมลึกลับตื้นหยาบละเอียดของธรรมบทต่างๆ แ่งต่างๆ ไปเห็นไปเจออะไรเข้าไปนี่มันหากเป็นของมันนั่นแหละ สติหากเป็นหลักธรรมชาติแล้วลองดูซิ เจออะไรเข้าไปนี่จะไม่สะดุดยังไง ได้ยินอะไรสะดุดเพราะสติอยู่กับตัว เป็นเจ้าของบ้านเฝ้าบ้านอยู่ที่นี่ มันจะไปถ่อย ๆ มอง ๆ เลินเล่อเปลอสติไปไหนเหมือนคนเฝ้าบ้านนั่น ถ้าสติอยู่กับตัวพอสมควรปั๊บ มันเหมือนกับว่าความจงใจเพราะสติอยู่ในนั้น รู้ ๆ ๆ มองไปโน้นก็มองไปด้วยความรู้อยู่กับเจ้าของไม่ได้เปลอ ถ้าลงเป็นหลักธรรมชาติแล้วเป็นอย่างนั้น มันเป็นกับใครก็รู้อเอง คำว่าเปลอเอามาจากไหน

คำว่าเปลอไม่เปลอเป็นเรื่องของสมมุติต่างหาก หลักธรรมชาตินั้นอยู่กับตัว พุทไม่ถูกก็ตามแต่มันรู้อยู่ถูก ๆ นี้จะว่าไง รู้ชัด ๆ ภายในหัวใจว่าธรรมชาตินี้เป็นอย่างนี้ ขอให้จิตได้เข้าถึงซึ่งเป็นยังไง นอกจากยอมเอง ยอมพระพุทธเจ้า ยอมพระสาวกท่าน ก็มันเป็นอันเดียวกันนี่จะเป็นอื่นมาจากไหน พระพุทธเจ้าสอนลงเพื่อความเป็นอันนั้นนี่นะสอนสาวกไม่ให้แยกทางออกจากศาสดาว่าไปตรงไหน จะวิเศษวิโสอยู่ที่ตรงไหนเอามาแข่งศาสดานี้ไม่เคยมี สอนลงจุดเดียวกัน มีวงอริยสังข์เป็นกำแพงกันเอาไว้ เอ้า ก้าวลงไปพิจารณาลงไปในวงอริยสังข์ ความบริสุทธิ์จะไม่นอกเหนือจากวงอริยสังข์นี้เลย เมื่อถึงขั้นนั้นแล้วความเห็นทุกสิ่งทุกอย่างจะเต็มอยู่ในนั้นหมดเลย...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๓๖๑)

ฉันจึงหันเสร็จแล้ว หากไม่ตรงกับวันหยุด แต่มีคณะศรัทธาหน้าใหม่ ๆ มาทำบุญ แม้จำนวนไม่มากท่านก็แสดงธรรมให้ฟัง แต่ถ้ามีจำเพาะผู้มาทำบุญอยู่เสมอ ท่านอาจพูดให้ฟังเล็กน้อยแล้วบอกให้กลับไป สำหรับวันหยุดราชการและวันพระซึ่งคนมามากท่านจะเทศน์อบรมเป็นประจำ จากนั้นจึงเข้าที่พัก

ช่วงเวลาที่ท่านไม่รับแขกนี้ ท่านใช้ไปในการพักผ่อนบ้าง อ่านหนังสือบ้าง ทอบจดหมายบ้างตามอัธยาศัย แต่ส่วนมากท่านจะออกเดินตรวจตราไปตามที่อยู่ของพระเณร ซึ่งกระจายอยู่ทั่วบริเวณวัดที่มีเนื้อที่ ๑๖๔ ไร่อยู่เป็นประจำไม่ค่อยขาด ผลจากการตรวจ นอกจากจะทำให้ท่านทราบชีวิตความเป็นอยู่การบำเพ็ญภาวนาของพระเณร ว่ามีความขยันหมั่นเพียรเพียงใดแล้ว ยังถือโอกาสนี้กำชับกำชาพระเณรให้ใส่ใจต่อการเลี้ยงดูและระวังรักษาภัยอันตรายให้กับสัตว์เลี้ยงต่างๆ ที่มาอาศัยอยู่ในวัดซึ่งมีจำนวนไม่น้อย มีไก่ป่า กระจอก กระจเต กระจจ้อน นกชนิดต่างๆ แะ เป็นต้นอีกด้วย

การออกตรวจตราในความถี่ห่างขึ้นอยู่กับสภาพธาตุชั้นธของท่าน หากปกติดีจะมีถึง ๓ วาระ คือเช้าช่วงหนึ่ง บ่ายช่วงหนึ่ง และค่ำอีกช่วงหนึ่ง กับสถานที่บางแห่งที่ท่านเคยจำพรรษาอยู่ ถ้าพบพระเณรองค์ใดว่าขี้เกียจทำความเพียร เอาแต่หลับแต่นอนหรือมั่วสุมคุยกันในเรื่องไม่เกี่ยวกับบรรพธรรม ไม่สมกับท่านรับไว้ศึกษาอบรมด้วยความเมตตาแล้ว แม้เวลาตีกลองตีสองหรือเข้ามิดตีสี่ท่านก็ออกไปตรวจดู หากพบว่าเป็นเช่นนั้นติดต่อกันถึง ๓ ครั้งโดยไม่ยอมแก้ไขปรับปรุงตัวเอง รายเช่นนั้นจะถูกขับออกจากวัดในเวลาไม่ช้าเลย ด้วยเหตุที่ท่านเมตตาออกสอดส่องนี้เอง จึงทำให้พระเณรไม่นิ่งนอนใจอยู่ด้วยความประมาทพากันชวนชวายเป็นความพากความเพียรอยู่โดยสม่ำเสมอ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยแก่ตัวเองแล้ว ยังส่งผลไปถึงหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันให้มีความสงบสุขร่มเย็นไปด้วย

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นไป ธาตุชั้นธของท่านเริ่มทรุดเห็นประจักษ์ การออกตรวจเหลือเพียงวาระเดียว ส่วนมากมักเป็นช่วงบ่ายที่ว่างจากแขก แม้ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ไปแล้ว ธาตุชั้นธของท่านจะดีขึ้นก็ตาม แต่ความที่มีผู้คนประชาชนพระเณรหลังไหลมาราบนมัสการขอพึ่งธรรมจากท่านมากขึ้นผิดหูผิดตา ความบอบช้ำย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ท่านจึงต้องการเวลาเยียวยาให้กับธาตุชั้นธมากขึ้น แม้กระนั้นก็ตามความที่เคยกระทำมาเป็นประจำ ก็ทำให้มีเวลาใดเวลาหนึ่งที่ท่านจะต้องออกเดินตรวจอย่างน้อยวันละครั้งอยู่เสมอ

ไม่แต่เพียงเขตพระเท่านั้น แม้ฝ่ายที่พักอุบาสิกาก็เช่นกัน แต่ท่านมักจะไปยามที่มีผู้มาพักน้อย เพื่อตรวจดูความเรียบร้อยของสถานที่พักอาศัย ตลอดจนจรร้านอาหารสำหรับ

กระรอกกระแต เพราะสัตว์พวกนี้จะกระจายกันอยู่ทั่วบริเวณวัดและอาศัยอาหารที่ทางวัดให้เป็นหลัก เนื่องจากสัตว์พวกนี้จะไม่ยอมให้พวกอื่นมาหากินในถิ่นของตัวเอง จึงต้องตรวจสอบในแต่ละร้านว่ามีอาหารเพียงพอหรือไม่

ประมาณบ่ายโมงท่านจึงเริ่มรับแขก จะมีพักบ้างเพียงเล็กน้อยสำหรับเวลาปิดกวาดลานวัดและสร้งน้ำ กับการปิดกวาดลานวัดนี้ดูท่านจะไม่เคยเว้นเลยนับแต่เริ่มให้การศึกษาอบรมแก่บรรดาลูกศิษย์เป็นต้นมา ซึ่งอยู่ระหว่างบ่าย ๓-๔ โมง ต่อใกล้ค่ำจึงดริบแขกที่ว่านี้หมายถึงผู้มาจากจังหวัดอื่น สำหรับชาวอุดรฯ เองท่านถือว่าเป็นเจ้าของบ้านและทราบความจำเป็นในการปฏิบัติเพื่อความอยู่สบายในองค์ท่านดีอยู่แล้ว จึงอนุญาตให้พบได้ในช่วงจันทน์เท่านั้น เวลาอื่นนอกจากนี้ต้องมีความจำเป็นและรีบด่วนจริง ๆ จึงจะเข้าพบท่านได้ เวลาประมาณ ๖ โมงเย็นท่านมักเข้าไปเดินจงกรมอยู่ในป่า หรือไม่ก็ออกตรวจตามที่พักของพระเณรที่ตั้งกล่าวมาแล้ว พอครบแก่กาลจึงขึ้นกุฏิและนั่งภาวนาต่อไปจนถึง ๕ ทุ่มจึงเข้าจำวัด

นับแต่การล่องลับไปของหลวงปู่บัว วัดหนองแขง อุดรฯ ปี ๒๕๑๘ หลวงปู่ฝั้น วัดป่าอุดมสมพร สกลนคร ปี ๒๕๒๐ ท่านอาจารย์สิงห์ทอง วัดป่าแก้วชุมพล สกลนคร ปี ๒๕๒๓ ท่านอาจารย์จวน วัดเจติยาคีรีวิหาร (ภูทอก) หนองคาย ปี ๒๕๒๓ หลวงปู่อ่อน วัดป่านิโครธาราม อุดรฯ ปี ๒๕๒๔ หลวงปู่ขาว วัดถ้ำกลองเพล อุดรฯ ปี ๒๕๒๖ หลวงปู่คำดี วัดถ้ำผาปู เลย ปี ๒๕๒๗ และหลวงปู่แหวน วัดดอยแม่ปิ้ง เชียงใหม่ ปี ๒๕๒๘ การล่องลับไปของครูบาอาจารย์ฝ่ายกรรมฐานผู้ทรงคุณธรรมแต่ละท่านละองค์ นับเป็นการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ ทำให้ขาดการได้เห็นได้ยินได้ฟังอรรถธรรมจากองค์ท่าน ผู้จะโตเต้าขึ้นมาและทรงคุณธรรมเยี่ยงท่านนับวันหาได้ยาก เพราะถูกกระแสนของโลกพัดผันเสียจนแทบตั้งตัวไม่ติด และมีมากต่อมากที่ล้มเหลวไปเลยเพราะต้านกระแสของโลกไม่ไหว เมื่อเป็นเช่นนั้นครูบาอาจารย์องค์ใดที่ยังเหลืออยู่ พอให้เป็นที่กราบไหว้ทำบุญทำทานได้ด้วยความสนิทใจ เป็นใจใครก็อยากมา จึงมีผู้มานมัสการท่านที่วัดป่าบ้านตาดมากขึ้น เพื่อมาพบกราบไหว้และฟังอรรถธรรมจากท่านแม้เพียงเล็กน้อยก็ชื่นอกชื่นใจและถือเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง ดังนั้น ภาระการรับแขกจึงหนักขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ทั้งพระเณรและประชาชน

ธาตุขันธ์และภารกิจ

ระหว่างปี ๒๕๒๖-๒๕๒๙ กล่าวได้ว่าเป็นช่วงอาพาธของท่าน โดยเริ่มแต่ต้นปี ๒๕๒๖ เป็นต้นมา ธาตุขันธ์ท่านเริ่มทรุด โรคหัวใจคอยแต่จะกำเริบ เบื่ออาหาร เวลาลุกขึ้น มีอาการวิงเวียนหน้ามืด เดินชวนเซจะล้ม บางวันท่านจึงอดอาหาร ที่อดติดต่อกันก็มี

“...๒ วันมานี้ไม่ทราบมันวิงมันเวียนอะไร เดินไปไหนก็จะไม่ได้ ล้มลุกคลุกคลาน ลุกขึ้นยืนนั่งลงมันจะล้มเดี๋ยวนั้น หน้ามืดบ๊อบทันทที่ต้องรีบนั่งเลย ไม่รีบมันจะล้มก่อน ถ้าล้มแล้วมันหนักมาก เรารีบนั่งเสียมันยังไม่หนัก กลัวว่าเราจะรีบทำไม่ทันมันนะซี ความรู้มันรู้ จิตนะ พอแยบมันรู้ทันทีเลย แต่ที่นี้เรื่องของจิตเป็นเรื่องของจิต เรื่องของธาตุที่จะต้อง ปฏิบัติต่อกันนี่ซี ถ้าไม่เร็วทันมันมันก็เอาจริง ๆ เช่นรีบนั่งไม่ทันนี่ล้ม มันยิ่งหนักนั้น ที่ไม่ ภิณฑบาตนี้ มันเดินไปไม่ไหวนี้ โชชัดโชเซคคอยแต่จะล้ม ถ้าไม่แน่ใจไปมันก็เอาจริง ๆ เลย ไม่ไป ไปก็เมื่อขามันก้าวไม่ออกแล้ว ท้องจะก้าวไปทำไมละ ไม่กิน นั้น ขาไม่ก้าวก็อย่าให้ ท้องมันก้าวซี อย่าให้ลื่น อย่าให้ปากมันก้าวซี ไม่ให้มันกินเสียก็ดี นิสัยอย่างนี้มันเคยตัด สันดานเจ้าของมายังมีอยู่นะ ทุกวันนี้ก็ยังมี จะเป็นนิสัยอะไรก็แล้วแต่ แต่ก่อนมันเป็นอย่าง นั้นนี่ ไม่ได้ค่อย เราทำจริง ๆ มันภิณฑบาตไม่ได้ ไม่ฉันที้ผมเคยปฏิบัติอย่างนั้นมา จนระลึก ไม่ได้เลยว่าเราไปภิณฑบาตไม่ได้ แต่เราฉันทรงโหนนี้ โนนนะ หากไปไม่ได้ ไม่เอา ไม่ฉันท ถ้าไม่ได้มันจะไปของมันได้เอง ฉันทได้เองนะ มันฝึกเจ้าของ...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๙๙)

แขกที่มารอพบท่านมีมาอยู่เรื่อย ๆ บางวันแม้มีไม่มากแต่ก็มาไม่ค่อยขาด ทำให้ ท่านต้องรับแขกอยู่เรื่อย ๆ และโรคเจ็บเอวรุนแรงขึ้น ท่านถึงกับต้องเอ่ยปากให้เขาทราบ และได้หลบไปพักผ่อนอยู่ที่วัดอื่นเป็นระยะ ๆ

“...นี่เกี่ยวกับภาระภายนอกผมก็ลดลงมาก เลยเตือนประชาชนญาติโยมที่จะปฏิบัติ อย่างแต่ก่อนนั้นมันไม่สะดวกและเป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างทุกวันนี้ เพียงพูดคำสองคำ เท่านั้นก็รู้สึกแล้วเหนื่อยแล้ว เราต้องได้ข้ออภัยและแสดงเหตุผลให้ทราบว่า การปฏิบัติต่อ ประชาชนญาติโยมในเวลาแต่ก่อนกับเวลานี้มีความต่างกัน เพราะธาตุขันธ์เป็นเครื่องบังคับ ให้ต่างเราก็บอก การแนะนำสั่งสอนจะให้เหมือนแต่ก่อนเป็นไปไม่ได้ พูดคำสองคำก็ ไป เพราะธาตุขันธ์นี้ไม่เห็นแก่ใคร เมื่อขัดกับมันเมื่อไรมันก็แสดงผลไม่ดีขึ้นให้เห็น

ถ้าอยู่โดยลำพังเจ้าของ กับมาเกี่ยวข้องกับประชาชนพระเณรต่างกันนะ อยู่โดย ลำพังเจ้าของมันพอดีบพอดีอยู่นั้น ปฏิบัติต่อกันได้สะดวก เวลาเกี่ยวข้องกับญาติกับ

โยมกับพระกับเณรเข้ามาๆ เหมือนกับมารับภาระ มันก็กดก็ถ่วงลง โรคที่เคยเป็นอยู่แล้ว ก็แสดงขึ้นมา ถ้ายังฝืนมันไปมันก็ยังเอาหนักหนักหลายหนักหนักหลายครั้งหลายหนทนไปได้อย่างไร มนุษย์เรามันตายได้ แน่ะ จึงต้องมีหลบหลีกปลีกตัว ผ่อนผันสั้นยาวต่อกันพอให้สะดวกสำหรับโรคนี้ จะได้อยู่ไปยืนนานกว่าปกติ หรือยืนนานกว่าการหักโหมมัน...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๒๖)

“...ผมก็ยังอ่อนลงทุกวัน ๆ ท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่แล้ว หลบหลีกปลีกตัวไปนี้เพื่ออะไร แต่ก่อนผมก็ไม่ได้หลบไม่ได้หลีก แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนเต็มสติกำลังความสามารถ ทั้งประชาชนญาติโยมพระเณรมีมากเท่าไรก็สอนทุ่มลงไป ๆ ผลสุดท้ายธาตุชั้นธก็อย่างที่ว่านั่นแหละ เครื่องมือ ๆ ฟังซิ ค่อยร่อยหรือลงไป ๆ อ่อนลงไป ๆ จนกระทั่งมันจะไปจริง ๆ ผมก็เคยพูดให้หมู่เพื่อนฟัง...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๔๙)

แม้ท่านจะพยายามรักษาตัวเองด้วยการหลบหลีกไปไหน แต่ความที่โรคสูงงอมเต็มทีจึงแสดงอาการขึ้นมา ปลายปี ๒๕๒๗ ปรากฏว่าโรคหัวใจผสมกับโรคหอบที่เกิดขึ้นปัจจุบันทันด่วนได้กำเริบอย่างรุนแรง ทำให้ท่านต้องฝืนไม่ยอมนอนติดต่อกันถึง ๓ คืน เนื่องจากโรคหอบนี้มักเกิดขึ้นในเวลากลางคืน หากตกใจหรือกำเริบขึ้นขณะนอนหลับนั้น ย่อมแก้ไขไม่ทัน เดชะที่ท่านปรารถนาเรื่องนี้ให้บรรดาลูกศิษย์ฟังหลังจากไม่ได้นอนติดต่อกันมา และหมอจีนที่ลูกศิษย์นำมารักษาได้ถวายยาถูกกับโรค โรคหอบที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน จึงสงบลงอย่างเด็ดขาดและไม่ปรากฏว่าได้แสดงอาการขึ้นอีกในภายหลัง

“...ความที่สงสารหมู่เพื่อน ไม่อยากจะพูดอะไรให้กระทบกระเทือนจิตใจ ผมก็เคยรักษาเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังคราวที่ผ่านมาแล้วนี้เกือบไปจริง ๆ ยังเหลือไม่กี่เปอร์เซ็นต์โรคหัวใจกับโรคอะไรที่มันหอบบวกันเข้า ถึงกับเจ้าของได้กำหนดเองโน่น และถ้าหากว่ายาไม่ถูกนี้ก็จริง ๆ นะ ป่านนี้ไปแล้วไม่เหลือ เพราะได้คิดได้คาดมาแล้วไม่เคยผิด

นี่เรื่องธาตุเรื่องชั้นธของเจ้าของ ทุกข์เกิดขึ้นในเจ้าของ ในชั้นธเจ้าของ กำหนดกันอยู่ ต่อสู้กันอยู่หรือยับยั้งกันอยู่ทำไมจะไม่รู้ สิ่งเหล่านี้มันหนักมันเบาขนาดไหน เคยยับยั้งกัน เคยรั้งกันเอาไว้ ก็เคยมานานแล้ว บทเวลาหนักเข้า ๆ จะสู้กันไม่ไหว นี่ก็ได้วิตกวิจารณ์เสียมากมาย ไม่อยากจะพูดให้หมู่เพื่อนฟัง เกรงจะกระทบกระเทือน เพราะไม่มีอะไรเป็นผลเป็นประโยชน์เกิดขึ้นจากการพูดให้หมู่เพื่อนฟังเลย หากจะแยมบ้างก็เป็นบางองค์นิด

หน้อยเท่านั้น นอกจากจะดูอาการปฏิกิริยาหรืออาการที่เคลื่อนไหวไปมาเท่านั้น หนักขนาดนั้นก็ไต่เป็นแล้วก็ได้เห็นแล้ว แต่ก่อนผมก็ไม่เคยเป็น โรคหัวใจก็เคยเป็นมานาน แม้ว่าจะเป็นโรคที่ตายง่ายก็ตาม แต่ก็พอทำเนา พอยับยั้งกันได้ พอโรคอะไรพูดไม่ถูก เป็นขึ้นมาซัด ๆ อย่างที่เล่าให้ฟัง เหมือนกับโรคหอบ มันจะพาให้ชักให้สลบไปในขณะนั้น ผมก็ยังไม่เคยเห็น

โรคหัวใจผมนี้ได้ถึง ๙๙% ผมเคยเล่าให้ฟังแล้วว่า ๙๙% ตั้งแต่คราวถ่ายท้องอยู่หนองผือ ส่วนโรคหัวใจเพียง ๙๘ เท่านั้นยังไม่ถึง ๙๙ แต่คราวนี้ถึงเสียแล้ว จึงอดไม่ได้ที่จะวิตกวิจารณ์กับเรา คำว่าวิตกวิจารณ์กับเราก็คือกับหมู่กับคณะนั่นเองไม่ใช่อะไร ชั้นนี้เราใช้เพื่อหมู่เพื่อคณะไม่ได้ใช้เพื่อเรา จึงได้วิตกวิจารณ์ อ้อ ถ้าลงขนาดนี้แล้วเรานี้จะไม่เลย ๗ วัน จะต้องไปแน่ ๆ เพราะรุนแรงขึ้นทุกวัน ๆ ร็งกันไว้ ๆ เมื่อเหลือกำลังแล้วก็จำต้องปล่อยเท่านั้นเอง

พระพุทธเจ้าก็ยังมีพยานจะว่ายังไง เราเพียงหนูตัวหนึ่งเท่านั้น จะไปวิเศษวิโสเกินพระพุทธเจ้ามาจากไหน พอที่จะค้าโลกอยู่ได้ไม่ต้องตาย โรคนี้พอหอบเต็มที่เหมือนกับว่าชักไปเลย ชักไป ๆ ลมหายใจนี้หายไปข้างบนหมดเสีย เหลือแต่ความรู้ เวทนาดับหมด เช่นเดียวกับที่ว่าถ่ายท้อง ๒๕ หน อาเจียน ๒ หนนั่นเอง เวทนาดับหมดเหลือแต่ความรู้ ล้วน ๆ เท่านั้น ไม่มีอะไรปรากฏ แข็งขาอวัยวะทุกส่วนเป็นเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืนไม่มีความรู้สึกอะไร เวทนาอะไรดับหมดเหลือแต่ความรู้เท่านั้น นั่น ๙๙% อันนี้ก็มาเป็นแล้ว

ถ้าหากว่ายานี้ไม่ทันไม่ถูกกับยาหมอจีนนี้ต้องไปแน่ ๆ ไม่สงสัย เพราะถึง ๙๙% แล้ว เนื่องจากโรคที่ว่าหอบนี้เข้าไปบวกกับโรคหัวใจ พอขึ้นถึงขีดแล้วลมหายใจดับเงียบไปเลย แต่ความรู้ยังไม่หมด บังคับไว้ไม่ให้ออกไม่ให้ขึ้นไม่ให้ลงไปไหน ให้รู้อยู่กับรู้ บังคับไว้ ในขณะที่บังคับไว้นั้น ทุกขเวทนาหายหมดไม่มีอะไรเหลือเลย ร่างกายทุกส่วนเหมือนท่อนไม้ท่อนฟืน มีสักแต่ความรู้ บังคับกันไว้นั้น ไม่นานนักลมหายใจค่อยแสดงขึ้นมานิด ๆ ทั้งที่มันหมดไปแล้วนะ ถ้าธรรมดาก็ไปเลยเพราะคนเราต้องตื่นตื่น เวลาเป็นถึงขนาดนี้แล้วตื่นตื่นหาสติตั้งไม่ได้ ต้องปล่อยเลย ความรู้มันก็ออกไปขณะนั้นเลย เจ้าของก็ไม่รู้ แต่นี้สาธิตไม่ได้วอด มันรู้ที่ อะไร ๆ หมดไป ๆ รู้หมด แต่ความรู้ไม่หมดนี้ รู้อยู่นี้ก็ต้องอาศัยนี้ บังคับไว้ไม่ให้ออก บังคับไว้ภายในตัว ไม่นานนักลมหายใจค่อยปรากฏขึ้นมานิด ๆ บังคับกันไว้ตรงนั้น ไม่คิดไม่ปรุง ปล่อยให้ค่อยแสดงขึ้นมา

สักเดี๋ยวเวทนาความอ่อนเพลียทั้งหลายก็ค่อยปรากฏขึ้น พร้อมกันกับลมหายใจค่อยแสดงขึ้นมา นี่โรคหัวใจนี้ได้ปรากฏถึง ๙๙% เสียแล้ว นี่รั้งไว้ก็เพื่ออะไร ก็เพื่อห่มเพื่อคณะ ลำพังผมเองไม่ได้เสียตายอะไรผมไม่ได้คุย...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๕๐-๑๕๑)

ด้วยเหตุที่ธาตุขันธ์ท่านไม่เป็นปกตินี้เอง และงานภายนอก เช่น ขุดสระ สร้างกุฏิ และถมที่ทำลานจอดรถหน้าบริเวณวัดมีอยู่ ท่านเองด้วยความเป็นห่วงเกรงจะไม่เรียบร้อยก็ต้องออกตรวจอยู่เป็นประจำ การประชุมอบรมธรรมแก่พระเณรในช่วงระหว่างปี ๒๕๒๖-๒๕๒๙ เทียบกับที่แล้ว ๆ มานับว่าลดลงมาก เฉพาะปี ๒๕๒๙ มีเพียง ๑๔ กัณฑ์เท่านั้น

ต้นปี ๒๕๓๐ ท่านเข้ารับการรักษาโรคหัวใจที่โรงพยาบาลศิริราช และผ่าตัดต่อกระຈกที่โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ จากนั้นมาแล้วโรคหัวใจแทบไม่ปรากฏอาการใดๆ ออกมาอีกเลย การเทศน์ว่าการพระเณรปีนี้จึงมีมากขึ้นเป็น ๒๓ กัณฑ์ด้วยกัน

ทางคณะแพทย์ผู้ให้การรักษาโรคตาแก่ท่านได้นิมนต์ให้ท่านมาตรวจอยู่เป็นประจำ ท่านเองจึงต้องมาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ หลายครั้งหลายคราว จากการที่ท่านมาพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ บ่อยครั้งนี่เอง บรรดาลูกศิษย์เมื่อทราบข่าวจึงชักชวนกันไปทำบุญและฟังธรรมจากท่านเป็นประจำ ก่อนหน้านี้นี้เทปและหนังสือธรรมที่แจกเปล่าเป็นเวลานานติดต่อกันมาอย่างสม่ำเสมอทั้งในและนอกประเทศ ทำให้ผู้ฟังผู้อ่านที่ไม่เคยพบเห็นท่านก็อยากพบ ผู้เคยพบเห็นแล้วก็ไม่ถอยศรัทธาในการทำบุญและขอฟังธรรมจากท่าน จำนวนผู้มาทำบุญจึงทวีจำนวนสูงขึ้นอย่างรวดเร็วทุกครั้งที่ท่านลงไปพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนติดตามมาบำเพ็ญธรรมด้วยภายหลังที่ท่านกลับวัดแล้ว

เพราะฉะนั้น ระหว่างปี ๒๕๓๑-๒๕๓๓ ศาลาที่เคยกว้างขวางใหญ่โตจึงกลับแคบไปถนัดกับจำนวนคนที่มาวัดเพิ่มขึ้น ทุกวันนี้จนแทบจะแยกไม่ออกว่าวันไหนเป็นวันหยุดไม่หยุด เพราะคนมามากสม่ำเสมอทุกวัน ทั้งจากต่างถิ่นต่างแดนและในอุดรฯ เอง ความเข็ดขยาดต่อเรื่องดูของท่านซึ่งเคยรำลือมานาน ดูจะไม่มีใครคำนึงถึงพอจะเป็นอุปสรรคไม่ให้มาพบท่านอีกต่อไปแล้ว เพราะต่างทราบกันดีว่าท่านกระทำไปด้วยความเมตตาเป็นพื้น และอยู่ในกรอบแห่งเหตุผลธรรม การแสดงธรรมของท่านจะมีขึ้นภายหลังจึงหันเป็นประจำทุกวันไม่เคยขาด ส่วนเวลาอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับจำนวนคนมามากน้อยเพียงไร หาก

เป็นคณะใหญ่ท่านจะลงมาแสดงที่ศาลา ถ้าเป็นคณะเล็ก ๆ ไม่เกิน ๑๐-๑๕ คนท่านจะรับที่
กุฏิของท่าน

“...เมื่อวานนี้หลังเจ็บบรมไปหมดเลยเพราะรับแขกทั้งวัน พอตกตอนเย็นมาพูด
อะไรอีกไม่ได้แล้ว เหนื่อย เพราะคนมาทั้งแผ่นดินแล้วเราคนเดียวรับแขกมันหวาดไหวได้
ยังไง พระก็มาจากคน คนเจ็บได้พระเจ็บได้ คนตายได้พระตายได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นคนพัก
เครื่องได้ พระก็พักเครื่องได้ซิ ไม่งั้นตายได้จริง ๆ วันหนึ่ง ๆ แขกคนไม่ใช่เล่น ๆ นะ
ออกมาข้างนอกนี้ไม่ได้นะ โผล่ออกมานี้เขาเห็นเข้าเป็นรุมเลย ๆ เลยต้องอยู่แต่ในกุฏิ
เหมือนกับผู้ต้องหา เขาไม่ได้คิดเรื่องของเรา นี่ซีที่มันหนักมาก

ตั้งแต่มาจากกรุงเทพฯ แล้วไม่มีว่างเลย แขกมาทั้งวัน ๆ เดินหยอก ๆ แหยก ๆ ไป
ไหนก็ไม่ได้ รุมเอาเหมือนแม่ต่อแม่แตนมแม่ฝั่ง พี่บ๊วย ๆ แล้วพูดกับคนนั้นบ้างพูดกับคนนี้
บ้าง...ตาย ต้องรวมแล้วพูดทีเดียว ๆ ไม่งั้นกำลังไม่พอที่จะทำประโยชน์ให้โลกได้ แม้แต่
เดินบิณฑบาตก็เหมือนกัน เราก็กาวนาทำหน้าที่ของเราไป เขาก็ไม่รู้เรื่องของเรา นี่ สองปาก
ทางนั่งรอดเต็มไปหมดแล้ว ใครมาก็หลงปู่ ใครมาก็หลงตา เราสู้ไม่ไหวก็ต้องเฉยเสีย บาง
วันเหนื่อยมาก ๆ นอนไม่หลับ ไม่ได้เหมือนแต่ก่อน แต่ก่อนพอเวลาเหนื่อยแล้วล้มตุ้มลง
ไปถูกหมอนไม่ถูกหมอน หลับไปแล้วครอก ๆ เดียวนี้ไม่นะ เวลาเหนื่อยมันระบรมไปหมด
ทั้งร่าง ก็รับแขกทั้งวัน ลมก็ใช้นี้ ก็นั่งทั้งวัน ๆ พอล้มนอนไม่ยอมหลับ เป็นอย่างนั้นนะ
แล้ววันหลังมาขึ้นเวทีอีก ยังไม่ขึ้นเวทีก็ต่อเรื่อยมาเลยว้าใจ ต่อยตะไปตามถนนหนทางที่
ไหน ๆ ก็ต่อเรื่อย ทำไมมันจะไปทนไหวมนุษย์เรา

เรื่องหัวใจเราก็ก็นึกใจ ในขณะที่เดียวกันหัวใจทั้งหลายก็มารวมอยู่ที่นี้ ที่นี้ก็ทำ
ประโยชน์เพื่อโลก ถ้าหัวใจนี้พังเสียเป็นยังงี้ก็ต้องคิดบ้างผู้มาทั้งหลาย ที่ว่าเจตนาดีมี
ความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในครูบาอาจารย์เพียงเท่านั้นน้ำหนัก
ยังไม่พอ ผู้ที่ทำประโยชน์ให้โลกไม่มีน้ำใจทำได้ยังงี้ก็ต้องคิดบ้างซี เวลาเหนื่อยหนักเข้า ๆ
มันก็ทรุดลง ๆ เพราะฉะนั้นจึงต้องให้มีเวลาพัก เช่น อย่างแขกมานี้ก็เหมือนกัน ให้อรไว
ก่อน ๆ พอเวลาสมควรแล้วให้เข้าพร้อมกัน ๆ ถ้าจะปล่อยให้มาแล้วเข้า ๆ นี่ทั้งวันไม่ได้
หยุดเลยนะ ตั้งแต่ตื่นนอนโน่น เมื่อเข้ากำลังเตรียมไปบิณฑบาตก็มาแล้ว ปุบปับ ๆ มาเลย
มากี่หลงตาหลงพ่อเรื่อยไปเลย จะไม่ให้หนักได้ยังไง

เราก็ก็นึกเรื่องเห็นใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำนี้ทำด้วยความสงสารล้วน ๆ
เราพูดได้เต็มปากออกมาจากเต็มหัวใจเรา ว่าเรามีแต่หัวใจของโลกเท่านั้นที่เกี่ยวพันกันอยู่

สงสารหัวใจแต่ละดวง ๆ ไม่ว่าจะรับแขกรับคน จะทำประโยชน์ที่ไหน ๆ เราทำเพื่อหัวใจคน ไม่ได้สนใจกับเรื่องโลกามิสใด ๆ ยิ่งกว่าหัวใจคน เพราะฉะนั้น เราจึงทน นอกจากทนไม่ไหวก็บอก บอกก็บอกในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์ ไม่ได้บอกในฐานะเป็นอริข้าศึกศัตรูต่อกันและกัน ดุก็ดูในฐานะลูกศิษย์กับอาจารย์ อยู่ในขอบเขตแห่งอรรถแห่งธรรมแห่งความเมตตาสงสาร ไม่นอกเหนือไปจากนั้น เวลาหนักมากจริง ๆ เราก็บอกอย่างทีบอกนั้นแหละ พอดุก็ดู บทเวลาพอเป็นไปไม่ได้ไม่ต้องบอกเพราะเราเคยปฏิบัติต่อโลกมานานแล้ว นี่ก็เคยพูดเสมอว่าเหมือนจะ ๔๐ ปีแล้วที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ แยกออกไปก็พระเณรประชาชน ตั้งแต่หลวงปู่มั่นมรณภาพไปเมื่อปี ๒๕๙๒...”

(อบรมฆราวาส ๓๐ เมษายน ๒๕๓๓)

บำเพ็ญสาธารณกุศล

สืบเนื่องมาจากการเจ็บป่วยและได้รับการเยียวยารักษาจากโรงพยาบาลนี้เอง ทำให้ท่านได้เห็นสภาพของคนไข้ที่ต่างรอคอยความหวังจากหมอ ว่าเป็นสภาพที่น่าสงสารมาก องค์ท่านเองมีโอกาสดีที่ได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลที่มีเครื่องมือทันสมัย หมอเองก็มีความสามารถ จึงรักษาท่านให้ทุเลาจากโรคที่เป็นมานานแล้วได้ ดังนั้นพอกลับมาถึงอุดรฯ แล้ว ท่านจึงเริ่มดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลระดับอำเภอทันที ด้วยการบริจาคเครื่องมือเครื่องใช้ทางการแพทย์ อาทิเช่น เครื่องเอกซเรย์ อุลตราซาวด์ เครื่องตรวจคลื่นหัวใจ เตียง รถพยาบาลพร้อมอุปกรณ์ เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น ทั้งนี้แล้วแต่โรงพยาบาลนั้นมีความจำเป็นต้องการเครื่องมือชนิดไหน หลังจากไปตรวจดูด้วยองค์ท่านเองแล้ว ท่านแทบจะไม่ขัดข้องแม้รายการเดียว ท่านกล่าวว่าคนไข้ก็คือคนจนตรอกจนมุม เมื่อวิ่งมาหาหมอหากหมอไม่มีเครื่องมือที่ดีก็ก้าวไม่ออกรักษาให้ไม่ได้ และสภาพคนชนบทเป็นคนยากจนเสียส่วนมาก การบำบัดรักษาถ้าพอเป็นไปได้ก็ควรให้รักษาใกล้บ้าน จะได้ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินทองมากในการเดินทาง ตลอดสถานที่พักอาศัยการกินอยู่หลับนอน

หากวันไหนว่างจากแขกที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้า ท่านมักออกตรวจตามโรงพยาบาลต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ไม่เฉพาะแต่จังหวัดอุดรฯ เท่านั้น แม้จังหวัดใกล้เคียง เช่น สกลนคร หนองคาย ความเมตตาของท่านก็แผ่ไปถึง และนับวันจะขยายขอบเขต

ออกไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ท่านยังให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียน สถานสงเคราะห์เด็กกำพร้า และบรรดาวัดป่าต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ภารกิจต่าง ๆ ของท่านในวันหนึ่ง ๆ จึงมีมากแทบจะหาเวลาว่างไม่ได้ ท่านกล่าวว่า พอตื่นขึ้นสิ่งแรกที่คิดคำนึงถึงก่อนอื่นก็คือเรื่องการช่วยโลก ไม่มีแม้แต่น้อยที่จะคิดถึงเรื่องตัวเอง พระช่วยโลกไม่ได้ใครเล่าจะช่วยได้ ดังนั้น วัตถุประสงค์ปัจจัยไทยทานมากน้อยหากพอเพียงกับพระเณรและความจำเป็นในวัดแล้ว ท่านจะหมั่นออกช่วยโลกอยู่เรื่อยมา ไม่มีส่วนที่สั่งสมไว้เพื่อวัดของท่านแม้แต่น้อยนิด หากจะกล่าวว่่วัดเป็นเหมือนท่านบ่อน้ำอันกว้างใหญ่ พร้อมเสมอที่จะให้บุคคลได้อาบดื่มใช้สอยและเพื่อกิจการประโยชน์อื่นใดได้ทุกขณะก็ไม่ผิด กับสถานที่บางแห่งที่ท่านให้ความช่วยเหลือ ท่านกล่าวให้เขาฟังว่า เงินจริง ๆ นะไม่มี แต่น้ำใจนี้ไม่เคยจน มันหากค่อยเป็นค่อยไปเองแหละ

แม้ภารกิจของท่านในการช่วยโลกจะเพิ่มขึ้นมากมาย แต่การอบรมธรรมแก่พระเณรในปกครองท่านก็มีได้ละเลย เป็นแต่เว้นช่วงห่างออกไปตามความจำเป็นที่เกิดขึ้น พระเณรจึงต้องอาศัยฟังจากเทปบ้าง อ่านหนังสือบ้างในช่วงว่างดังกล่าว การเทศน์แม้จะห่างและสถานที่ที่อยู่ออกจะคับแคบ แต่พระและเณรทุกรูปดูจะไม่ถือเป็นอุปสรรค ขอเพียงได้ฟังใจอยู่ได้ร่วมเกาบุญของท่านก็ถือว่าเป็นความอบอุ่นอย่างที่สุดแล้ว

ท่านมีเมตตาที่จะเทศน์สอนพระเณรและฆราวาส ส่วนใหญ่จะเป็นเทศน์ที่วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ถ้ามีผู้นิมนต์ท่านไปเทศน์ข้างนอก ท่านจะพิจารณาดูเหตุผลก่อนที่จะรับนิมนต์ ส่วนเรื่องถ่ายภาพของท่านก็เช่นเดียวกัน ควรกราบเรียนขออนุญาตท่านก่อน ทั้งสองเรื่องนี้ท่านได้เทศน์ไว้ดังนี้

การนิมนต์ท่านไปเทศน์

“...เราอยู่ เราเป็นอยู่ทุกวันนี้ เราตะเกียกตะกายทุกวันนี้ เพื่อหัวใจโลกนั้นแหละ เราหวังที่สุดเรื่องหัวใจ เราไม่ได้หวังวัตถุเงินทองข้าวของเหล่านี้ เพราะไม่ใช่ศาสนเงินนี้ ศาสนธรรมต่างหาก หรือศาสนธรรมแท้ ๆ ไม่ใช่ศาสนเงิน ไม่เห็นแก่ความโลภ ไม่เห็นแก่สิ่งนั้นสิ่งนี้ ยิ่งกว่าหัวใจคน ลำบากลำบากขนาดไหนเราก็ไปถ้าเป็นเรื่องหัวใจคนแล้ว ถ้าเป็นเรื่องจะเอาอะไรมาหลอกเรา อย่ามาหลอก เช่น ขอนิมนต์หลวงตาบัวไปเทศน์ที่นั่นจะให้เงินหนึ่งล้านบาท หลวงตาบัวจะตอบว่าไม่ไปชี้เกียจ...ทันทีเลย ก็เราไม่ได้บวชมาหาเงินล้านนี้ เราบวชมาหาธรรม หาหัวใจเราหาหัวใจโลกต่างหาก ไม่ได้บวชมาหาเงินหาทอง

กองทรัพย์สินใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนปัจจัยเครื่องอาศัยของสมณะนั้น ในวงนักบวชยอมรับกันทั่ว
สังฆมณฑล เราไม่ปฏิเสธ

เรายินดีเสมอการแนะนำสั่งสอนคน ด้วยอรรถด้วยธรรม ไม่ว่าคนมีคนจนคนโง่คน
ฉลาด ถ้ามาด้วยอรรถด้วยธรรมแล้วมาเถอะ ๆ ว่าอย่างนี้เลย เรานะ ถ้ามาแบบอวดก้าม
อย่ามา ๆ วัดนี้ไม่ใช่วัดก้าม วัดนี้ไม่มีก้าม เราบอกอย่างนี้เลย และไม่ยินดีต้อนรับ สันทนา
ให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าด้วย...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๙-๔๗๐)

การขอถ่ายภาพ

“...อีกประการหนึ่ง ที่ได้เคยพูดกันอยู่เสมอ เรื่องถ่ายรูป อย่างไม่มันไม่ใช่ควาย
คนทั้งคน ยิ่งเป็นพระทั้งองค์ ครูบาอาจารย์ทั้งองค์ ควรจะปรึกษาปรารภกันให้เป็นที่
เรียบร้อยก่อน เมื่อเหตุผลลงกันแล้ว ถ่ายเท่าไรก็ได้เราไม่ว่า เราไม่ห่วง ถ้าขัดแย้งต่ออรรถ
ต่อธรรมต่อเหตุต่อผล ไม่ใช่ทางของชาวพุทธเรา อย่าได้พากันฝัน อย่าได้พากันทำ นี่เรา
เคยพูดหลายหนแล้ว พูดกันถึงเรื่องถ่ายรูป แสดงเหตุผลให้ทราบและเป็นที่ยอมรับแล้ว
อยู่ ๆ ก็ถ่ายพื้บอกมาเลย มันอย่างไรถึงเป็นอย่างนั้น ชาวพุทธเราให้พากันฟังเหตุฟังผล
...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๙)

เรื่องที่อบรมสั่งสอน

ไม่เพียงแต่อบรมสั่งสอนพระเณรในพระธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียด
พิสดารเท่านั้น ท่านอาจารย์ยังสอนการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมแก่อรรถแก่ธรรม
ให้กับบรรดาศิษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพระเณรของวัดป่าบ้านตาด อย่างไม่เห็นแก่เหน็ด
เหนื่อย ดุจดั่งบิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรของตน ซึ่งมีทั้งสั่งสอนทั้งว่ากล่าวตักเตือนเพื่อ
ตัดสินใจให้ลูกเป็นคนดี

“...ผมนะแกล้งไปทุกวัน ๆ แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนนี้เหนื่อย แม้แต่ขณะนี้ผมก็
เหนื่อยแต่ทนเอา แนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อนนี้ด้วยกำลังใจจริง ๆ ด้วยกำลังเมตตาสงสาร

จริง ๆ ไม่ได้ด้วยการเสกสรรปั้นยอขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงพูดตรง ๆ เลยว่า การเทศน์จึงเผ็ดร้อน เผ็ดร้อนเพราะอะไร เพราะพลังของจิตนั่นเอง พลังของความเมตตาสงสาร จะว่าพลังของธรรมจะผิดไปไหนวะ เราปฏิบัติธรรมเราพูดธรรม ไม่ว่าพลังของธรรมจะว่าอะไร เราไม่ได้หากิเลสมาพูดนี่นะ เราไม่ได้เอากิเลสมาเป็นมรรคผลนิพพาน แล้วจะเป็นพลังของกิเลสได้ยังไง ให้ท่านทั้งหลายนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลเกิดประโยชน์

มากขนาดไหนผมยังอุตสาห์รับ แล้วหน้าใหม่มาเรื่อยๆ มาให้ดูนะ ให้ตั้งหน้าตั้งตาประพฤติปฏิบัติ อย่ามาเหลวๆ ไหลๆ เก้งๆ ก้างๆ ขวางหูขวางตา ขวางตัวเองแล้วก็ขวางคนอื่น ขวางพระขวางเณรซึ่งเป็นหมู่เพื่อนเดียวกัน ขวางครูขวางอาจารย์ สำหรับผู้มีตาถ้าสิ่งที่ไม่ดีแล้วมันขวางทั้งนั้น จึงอย่าให้ขวาง เมื่อไม่ขวางเราแล้วจะไม่ขวางใคร เมื่อไม่ขวางธรรมแล้วจะไม่ขวางใคร ดีทั้งนั้น ผู้หาความดีแล้วไม่ขวาง...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๒๕๑-๒๕๒)

“...นี่ก็เหนื่อยทุกวัน ๆ เหนื่อยลงทุกวัน สอนหมู่สอนเพื่อนก็สอนเต็มเม็ดเต็มหน่วย สอนเต็มอรรถเต็มธรรม เต็มภูมิความสามารถของตนที่มีมากน้อยเพียงไร ไม่ได้ปิดบังลี้ลับ ขอให้หมู่เพื่อนได้เห็นใจนำไปประพฤติปฏิบัติ อย่ามาเก้งๆ ก้างๆ กืดๆ ขวางๆ ขวางทั้งตนและผู้อื่นอยู่นี้มันไม่เกิดประโยชน์อะไร สิ่งเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปในโลกดินแดน ไม่เห็นเป็นของประเสริฐ นอกจากธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐ...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๓๖)

เรื่องที่ท่านอบรมสั่งสอนพระเณรของวัดป่าบ้านตาดนั้นมีมากมาย ได้คัดมาเพียงบางเรื่องดังนี้

การเดินบิณฑบาต

“...บิณฑบาตทั้งที่ยังหนุ่ม ๆ หัวเท่ากำปั้นจะแข็งแรงขนาดไหน ยังเดินด้อม ๆ เหมือนคนอายุตั้ง ๙๐ ปีนั่น...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๐)

“...เดินบิณฑบาตให้มีสติ ให้มีความเพียรไปตลอดสาย เคยพิจารณาอะไรให้ถึ้นนั้น เป็นกิจเป็นการงานของตน ท่านจึงเรียกว่าบิณฑบาตเป็นวัตร คำว่าวัตรก็คือเครื่องแก้กิเลส ถอดถอนกิเลสนั้นแล...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๑๐๖)

การทำความเพียรอย่างจริงจัง

“...นี่เห็นทำความเพียรก็มีแต่กิริยาๆ อาการ ใจไม่ทราบไปไหน หาความจดจ่อ ต่อเนื่องด้วยความมีสติตั้งไม่ได้ แล้วทางจงกรมเป็นยังไงทุกวันนี้ มันไม่ใช่เป็นดั่งเสียไปหมดแล้วหรือ มาอยู่นี้มาอยู่กันอะไร นั่งสมาธิมันได้ถึง ๕ นาทีไหมนี้ เดินจงกรมได้พอ ๓๐ นาทีไหม ผมมักจะแตกแล้วนะอยู่กับหมู่กับเพื่อน หนักมากทีเดียว มองดูแพล็บๆ มันหากขวางตาขวางหูอยู่นั้นแหละ มันทำไมถึงขวาง เรารับหมู่เพื่อนไว้ด้วยความเมตตา สงสาร และแนะนำสั่งสอนด้วยความเมตตาแท้ๆ เหตุใดมันจึงขวางหูขวางตา พิจารณาบ้าง ซิหมู่เพื่อน มันขวางธรรมมันก็ขวางตาซิ เราคิดเป็นธรรมแท้ๆ กับหมู่กับเพื่อน ดูด้วยความเป็นธรรม บกพร่องตรงไหนๆ มันมีแต่เรื่องกิดเรื่องขวาง ความบกพร่องทั้งนั้น มันจะไม่ขวางยังไง...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๔)

การฝึกกรรมตนเอง

“...การฝึกกรรมตนเองนั้น คือการฝึกคือการตัดสันดานกิเลส เราอย่าเข้าใจว่า เราตัดสันดานเรา เรากรรมตนเอง ถ้าเราว่าเราตัดสันดานเรา เรากรรมตนเองแล้ว จะก้าวไม่ออกจะทำไม่ลงฝึกไม่ได้นะ กิเลสมันอยู่กับเรา เวลากิเลสมันตัดสันดานเรา เราทำไมไม่คิด บ้างว่าเวลานี้กิเลสตัดสันดาน ความโลภตัดสันดาน ความโกรธตัดสันดาน ราคะตัดสันดาน ความรักความชังตัดสันดาน มันตัดสันดานอยู่ตลอดเวลาภายในจิตใจนี้ เราไม่ทราบบ้างหรือว่านี่คือกิเลส แต่เวลาเราจะตัดสันดานมันบ้าง เราจะกรรมมันลงไปให้ถึง ชั้นหายพยศ ปรากฏธรรมคือความสงบเย็นใจขึ้นภายในจิตใจของเรา ทำไมจึงอดทนระอา

ใจ ว่าเป็นทุกข์หรือกลัวจะเป็นทุกข์ นี่มันก็ไม่ทันกลมายาของกิเลสโดยไม่ต้องสงสัยแหละ ไม่ทัน

ทุกข์ก็ยอมทุกข์ ถึงเวลาจะทุกข์เพราะการต่อสู้ เช่นเดียวกับเขาต่อยกันบนเวที นักมวยบนเวทีไม่ได้คำนึงถึงความเจ็บปวดแสบร้อนประการใด มีแต่หวังจะให้ได้ชัยชนะเท่านั้น นี่ก็เหมือนกัน เราหวังจะได้ชัยชนะจากการต่อสู้กับกิเลส เพราะเราเคยแพ้มันมานานแสนนานแล้ว ระยะเวลาเป็นเวลาที่เหมาะสมอย่างยิ่งแล้วที่เราจะเอาชัยชนะจากการต่อสู้กับกิเลส เราจะไปคำนึงถึงความลำบากลำบากนี้เป็นอันว่าแพ่ตั้งแต่ยังไม่ขึ้นเวทีเลย ให้พากันจำเอาไว้

ครูบาอาจารย์องค์ใดที่ท่านดำเนินมาเป็นสภะของพวกเราในวงปัจจุบันนี้ ก็ได้เคยศึกษากับท่านมาพอประมาณ องค์ใดก็เดิณตายกันทั้งนั้น ฟังแล้วลืมนี่ไม่ลงเพราะเป็นอุบายที่เด็ด ๆ เผ็ด ๆ ร้อน ๆ ที่ท่านนำมาใช้ กิเลสไม่ตายท่านก็ตาย นั้นฟังซิ แต่สุดท้ายกิเลสตายท่านยัง ครองวิมุตติธรรมวิมุตติจิตภายในจิตใจ เพราะความผาตโผนโจนทะยานกับกิเลส ท่านไม่มีความท้อถอยอ่อนแอท้อแท้เหลวไหลเหมือนเรา ๆ ท่าน ๆ ที่เป็นอยู่เวลานี้ ให้ยึดมาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ถ้าเราอยากชนะ

กิเลสถ้าเราเข้มแข็งมันจะอ่อนตัวลง พอเราอ่อนมันจะเข้มแข็งขึ้นทันที มันอยู่ในจากเดียวกัน จิตดวงเดียวกันนั้นแล มันเหมือนกับแก้วีตัวเดียวกันนั้นละ กิเลสหนึ่งเราก็ไม่ได้ นั่ง เรานั่งกิเลสก็ไม่ได้นั่ง ผลัดกันขึ้นผลัดกันลงอยู่นั้นละ กิเลสอยู่บนแก้วีอันเดียวกันนั้น ละ นี่กิเลสอยู่บนหัวใจของเรา เหมือนกับคนที่นั่งบนแก้วีนั้นแหละ ถ้าคนหนึ่งจะนั่งคนหนึ่งก็ต้องลง เอากิเลสก็ต้องให้เป็นอย่างนั้น เอาให้กิเลสมีแต่ลง อย่าให้มันได้ขึ้น สู้กันอย่างนั้น...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๓๓๖-๓๓๗)

เรียนแล้วต้องนำมาปฏิบัติ

“...เรียนไปทำไม เรียนไม่สังเกต เรียนไม่พิจารณา เรียนไม่นำมาเป็นคติเครื่องพร้าสอนตน จะเกิดประโยชน์อะไร เพราะการเรียนการจดจำเปล่า ๆ นั้นถ้าไม่นำมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนนะ...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๓)

“...เราเป็นมนุษย์ผู้ฉลาดและเป็นชาวพุทธ ต้องดูตัวของตัวเสมอ เพื่อรู้จักบกร่อง จะได้แก้ไขตัดแปลงให้ดี ไม่อย่างนั้นไม่ได้เรื่องได้ราวอะไรนะ ศาสนากระเทือนโลกมาได้ ๒,๕๐๐ กว่าปีนี้ สำหรับพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันของเรา ศาสนาพุทธกับเราชาวพุทธได้ กระเทือนใจของเราบ้างไหม เป็นอย่างไร มีแต่ สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม สวดกันไป เปลา ๆ ไม่ได้สนใจบรรณสนใจธรรม ไม่ได้สนใจประพฤติปฏิบัติ ธรรมนั้นจะปรากฏได้อย่างไร ก็มีแต่ลมปากนะซี ศาสนาก็มีแต่ตำรา เขียนไว้ในตำราเต็มไปหมด แต่ศาสนาที่ แท้จริงซึ่งจะปรากฏขึ้นในใจไม่มี มีแต่กิเลสเต็มหัวใจ บรรจอยู่เต็มหัวใจมีแต่กิเลส ไม่ได้มี ธรรมบรรจบ้างเลย เกิดประโยชน์อะไร เอาไปพิจารณาดู ถ้าอยากทราบข้อเท็จจริงของ ศาสนา และ สวากขาตธรรม ประจักษ์ใจ...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๔)

อย่าว่าผู้อื่น จงดูตัวเอง

“...ไปไหนก็มีแต่กิเลสมันขวางหน้า ๆ เสีย ไปวัดนั้นว่าเป็นอย่างนั้น ไปวัดนี้ว่าเป็น อย่างนี้ ไปดูพระองค์นั้นเป็นอย่างนั้น พระองค์นี้เป็นอย่างนี้ ตัวเองเป็นอย่างไร ไม่ดู ไม่คิด บ้างเลย มันได้ประโยชน์อะไร ไปหาดูแต่นอก ๆ ไม่สนใจดูตัวเอง ทำสะดุดรากไม้หัวตออยู่ ตลอดเวลา จนล้มลุกคลุกคลาน ไม่ดูที่สะดุด ดูแต่ต้นไม้ภูเขา ดินฟ้าอากาศโน่น อวกาศ โน่น แต่หัวตอที่จะให้โดนสะดุดหัวแม่เท้าอยู่ไม่สนใจดู ความผิดมันอยู่กับเจ้าของไม่ได้อยู่ที่ รากไม้หัวตอ จึงควรดูเจ้าของมากกว่าดูสิ่งอื่นใด...”

(ศาสนธรรมปลูกคนให้ตื่น หน้า ๔๖๔)

การไปการมาของพระเณร

“...การไปการมารู้สึกว่ายุ่งมากวัดป่าบ้านตาดเวลานี้ ไม่ทราบว่าจะองค์ไหนเข้าองค์ ไหนออก หลังไหลกันไปหลังไหลกันมา วันนี้ส่งองค์นี้ วันหน้าส่งองค์นั้น วันนี้ส่งองค์นั้นส่ง องค์นี้ยุ่งไปหมด เลยคอยมาส่งมาเสียกัน มันเป็นยังไงกรรมฐานเราถึงเป็นอย่างนั้น ส่งไป โน่นแล้วส่งไปนี่ แข้งขาไม่มีเหลือ มีแข้งขาเฉพาะพระพุทธเจ้าและพระสาวกครั้งพุทธกาล เท่านั้นหรือ ทุกวันนี้พระกรรมฐานเราเป็นพระชาติวันไปหมดแล้วเหลือ มันถึงได้ตามส่ง

ตามเสี้ยกัณยู่งเอานักหนา เพื่อความสะตวกสบายไปในทางแข่งขายังกว่าเพื่อธรรมทั้งหลาย อย่างนั้นหรือ

นี่มันกลายเป็นพระกรรมฐานขุนนางไปแล้วนะ จึงได้ทำให้ยุ่งเหยิงวุ่นวายต่อวัดต่อวาและต่อประชาชนผู้คอยรอคอยรับส่งเสีย มันได้เรื่องอะไร เรื่องเหล่านี้มันน่าสลดสังเวช ทั้งนั้นแหละ สำหรับพระพุทธเจ้าและพระสาวกตลอดครูอาจารย์ที่สมบุกสมบันมาแทบล้มแทบตาย ก่อนจะได้ธรรมมาสอนพระกรรมฐานขุนนางแข่งซากุดัดวันนะ มามากไปมากเท่าไรยิ่งสร้างปัญหาไม่เข้าเรื่องมากขึ้นทุกวันเวลา

จิตจะสงบเพียงนิดหนึ่งก็ไม่มี ภาวนาอะไรมันถึงไม่สงบ ตั้งหน้าตั้งตาทำอยู่ทุกวัน งานอันนี้ทำอยู่ทุกวัน ทำไมมันไม่เห็นผล ถ้าตั้งใจทำแบบจริงจัง ๆ จัง ๆ ตั้งหน้าตั้งตาทำจริง ๆ สมกับงานนี้เป็นงานจำเป็นของตนโดยแท้ มันต้องปรากฏผล อย่างน้อยความสงบเย็นใจต้องมี เท่าที่จิตหาความสงบไม่ได้

เราเห็นโทษของมันใหม่ว่า อะไรที่เป็นเครื่องกีดขวางอยู่เวลานั้น ถ้าไม่ใช่กิเลสตัวเป็นพินเป็นไฟจะเป็นอะไรไป ถ้าธรรมแล้วไม่ฟังชานไม่วุ่นวายไม่รำคาญ ต้องสงบเย็น ต้องฉลาดในการปลดเปลื้องตนเองจากอารมณ์ที่กิเลสก่อขึ้นมาตั้งขึ้นมา ต้องมีสติปัญญา พอหลบหลีกปลีกตัวกันจนได้ถ้าผู้ตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ นี่มีแต่ชื่อพระกรรมฐาน น่าสลดสังเวช จะตายไป...”

(เข้าสู่แดนอวกาศของจิตของธรรม หน้า ๓๗๗)

ไม่อยากให้พระเณรไปไหนมาไหน

“...สิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับมันก็ยิ่งมากมายขึ้นทุกวัน ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ไม่อยากให้พระเณรไปไหนมาไหนทุกวันนี้ พระเณรก็รักษาตัวเองยังไม่ได้ ยิ่งไปถูกสัมผัสสัมผัสพันธสงครามทางตาทางหูเข้าไปแล้วเป็นยังไง เหล่านี้ไม่ใช่เราไม่คิด เราคิดหมด ฉะนั้น หมู่เพื่อนเถลไถลไปโน้นมานี้เราจึงว่าเสมอนะ เราว่าด้วยเหตุผลที่เราคิดแล้วนี้ เมื่อถึงขั้นตายตัวของจิตแล้วก็ไปอีกชั้นหนึ่ง ใครละได้ความตายตัวเป็นที่แน่ใจ มาพูดให้เราฟังบ้างซิ มันไม่เห็นมีนี่ มีแต่ล้มทั้งหงาย ๆ เขายังไม่ต้อย พอเขากระดิกก็ล้มแล้ว มันเป็นอย่างนี้ มันตายก่อนเกิดเสียแล้วนี่ แบกแต่ความเชื่อ ๆ ซ่า ๆ แล้วจะไปรอดดีอะไร ความดีไม่มีในตัวแล้วจะเอาอะไรมารอดให้มันดี...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๕๑)

“...ใครมานิมนต์พระวัดนี้ไปไหน เราก็คงได้พูดเหตุพูดผลให้เขาฟัง เพราะเรารักเราสงวนพระผู้มุ่งธรรม ซึ่งมาอาศัยและอยู่กับเราเพื่อการศึกษาอบรมความดีทั้งหลาย เราไม่ได้รักสงวนอะไรบรรดาวัตถุยิ่งกว่าพระในวัดเรา จตุปัจจัยไทยทานเป็นเครื่องอาศัยเพียงเล็กน้อยไปวันหนึ่งคืนหนึ่ง พอยังมีชีวิตให้เป็นไปเพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความสะดวกเท่านั้น จึงว่าเครื่องอาศัย ๆ นิสสัย ๔ ฟังซิ ท่านสอนไว้แล้วตั้งแต่วันบวช สิ่งอาศัยคือปัจจัยเครื่องอุดหนุนแก่การบำเพ็ญสมณธรรมความสงบเย็นใจ เครื่องอุดหนุนเครื่องสืบทอดกันไปแห่งชีวิตธาตุชั้นธัมมในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

ธรรมเป็นเรื่องใหญ่เป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นแกนอันสำคัญที่เราต้องการ ส่วนปัจจัย ๔ พอเป็นความสะดวกในการบำเพ็ญธรรมเท่านั้น ถ้าไม่ฉลาดสิ่งเหล่านั้นก็เหยียบย่ำทำลายได้เพราะตัวเราที่พาให้ได้ให้เสีย พาให้เป็นไป พาให้ชวนชวาย พาให้ยินดี พาให้ติดอันเป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด จึงต้องระวัง ไม่ใช่เรื่องของธรรม ถ้าธรรมแล้วไม่ติด ติดอะไร ธรรม ท่านสอนให้แก่ให้ละให้ถอดให้ถอนทั้งนั้น ติดอะไร แต่กิเลสมันเป็นเรื่องให้ติดอยู่แล้วโดยปกติ อยู่โดยปกติมันก็ติด แสดงออกมันก็ติด กิริยาอาการทุกอย่างติดทั้งนั้น ถ้าเป็นเรื่องของกิเลส จึงต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่ทุกขณะที่เคลื่อนไหวของใจ ภาวามจา เพื่อสลัดปิดทิ้งออกจากใจ ไหนจะสนใจเกี่ยวข้องกับพัวพันและเสาะแสวงหาจตุปัจจัยให้เพิ่มการทำลายตัวเข้าไปอีก นั่นไม่ใช่ทาง จึงไม่ควรสนใจใฝ่หา...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๗๓-๒๗๔)

ไม่ทำความคุ้นเคย ให้มีสติธรรม

“...เวลามีแขกมีคนที่เหมือนกันให้ระมัดระวังนะ อย่าไปคุ้นกับใคร แต่ไม่รังเกียจใคร หากไม่คุ้นกับใคร นอกจากธรรมเท่านั้นที่เป็นที่ฝากเป็นฝากตายของพระของเรา ให้นักแน่นในธรรมทั้งหลาย มีสติธรรมเป็นสำคัญ สติธรรมนี้สำคัญมากนะ เพราะฉะนั้นเวลาพูดขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นวาระใด สติธรรมนี้จะปราศจากไม่ได้เพราะเป็นธรรมที่สำคัญมากทีเดียว เป็นพื้นฐานที่จะให้เกิดแห่งธรรมทั้งหลายทุกแห่งทุกมุมของธรรม เกิดจากสติธรรมนี้ทั้งนั้น จึงได้พูดถึงเสมอ ๆ ถ้าเป็นอาหารก็ประเภทที่ว่าเป็นพื้นฐานของอาหารนั่นเอง...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๘๓)

มีสติไม่เกี้ยวเกาะ

“...วันคืนยืนเดินนั่งนอนมีแต่การดูหัวใจของตน ซึ่งเป็นสถานที่เกิดขึ้นแห่งเหตุทั้งหลาย ส่วนมากตัวเหตุคือสมุทัยมันเกิดที่ใจ นอกจากนั้นยังมีเครื่องเสริมให้เกิดขึ้นอีกเรื่อย ๆ มีจำนวนมากมาย เรียกว่ารอบตัวของเรานี้ มีแต่ทางไหลเข้ามาแห่งกิเลสทั้งหลาย ตากระทบรูป ถ้าสติไม่มีก็เข้าไปเพื่อกิเลส หู จมูก ลิ้น กาย กระทบอะไรที่เป็นคู่เคียงแห่งกันและกัน เช่น เสียง กลิ่น เป็นต้น มันก็เป็นความหมายไปเพื่อกิเลสทั้งนั้น นี่เรื่องของข้าศึกมีอยู่รอบตัว แล้วจิตนั้นและจะเป็นผู้คิดผู้ปรุงผู้แต่งผู้ให้ความสำคัญมันหมายเพื่อให้กิเลสทั้งหลายกำเริบขึ้นภายในจิตใจของตัวเอง ไม่ใช่รูปรสกลิ่นเสียงเครื่องสัมผัสทั้งหลายเหล่านั้นมาเป็นตัวภัยเสียเอง แต่เป็นเรื่องของจิตที่ได้พบได้เห็นสิ่งเหล่านั้นแล้วมาวาดภาพขึ้น ตีความสำคัญมันหมายออกไปกว้างขวางลึกซึ้งด้วยความเป็นสมุทัย แล้วกลายเข้ามาเป็นทุกข์ เผลอลมจิตใจของตนเอง ก็คือจิตใจของเราที่คิดออกไปด้วยความไม่มีสติ

ไม่ใช่สิ่งอื่นใดมาเป็นข้าศึกต่อเรา แต่เป็นเพราะจิตไปสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใดแล้วเกิดกิเลสขึ้นมา ท่านจึงให้ระมัดระวัง ถ้าไม่ระวังจะได้สัมผัสสัมพันธ์ก็อย่าไปสัมผัสสัมพันธ์คือไม่ควรเห็น อย่าเห็นอย่าดู ไม่ควรฟังอย่าฟัง ดังพระพุทธเจ้าท่านทรงรับสั่งสอนพระอานนท์ ตอนที่พระอานนท์ขึ้นทูลถามพระพุทธเจ้าว่า การปฏิบัติต่อมาตุคาม นี่เป็นต้นนะจะให้ปฏิบัติอย่างไร คำว่ามาตุคามใครก็ทราบแล้ว อยู่ในสถานที่นี้ ไม่จำเป็นต้องอธิบายออกไป

เรายกตัวอย่างเพื่อให้ตีความหมายไปกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นภัย ว่าไม่เห็นเสียเลยละดี อานนท์ นั้นฟังซิ คือสิ่งที่เป็นภัยใด ๆ ก็ตาม เมื่อเห็นเข้าไปแล้วจะเป็นภัย ให้ฟังสำรวจเสียก่อนก่อนที่จะเห็นจะดู ด้วยความไม่ดูไม่เห็นนั้นแลดี อานนท์ นั้น อันนี้ดีนะ หากจำเป็นจะได้เห็นได้ยินจะทำยังไง อย่าพูด คืออย่าสำคัญอย่าครุ่นคิดอย่าติดใจในสิ่งที่เห็นสิ่งที่ได้ยิน อย่าถือมาเป็นอารมณ์ ให้พยายามตัดเสมอ ๆ กับสิ่งนั้น ๆ ที่จะเป็นเครื่องเกี่ยวโยงเข้ามาให้เป็นข้าศึกต่อจิตใจ

นี่ละเราเทียบเพียง ๒ ประโยคเท่านั้น ก็ให้ฟังทราบเอาในเรื่องทั้งหลายที่ไม่ควรแก่การบำเพ็ญของเรา มันเป็นเรื่องที่จะมากำจัดการบำเพ็ญนี้ให้ด้อยหรือให้เสียไป จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องความเพียรในสิ่งที่เห็นได้ยินไปเสีย จึงต้องได้ระมัดระวัง นี่ละที่ท่านว่า

ให้ระมัดระวัง ตาเวลากะทบรูป หูเวลากะทบเสียง สิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมผัส สัมพันธ์กับอายตนะภายในของเรา คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้ฟังระมัดระวังด้วยสติ หากไม่จำเป็นก็ไม่ควรที่จะเห็นจะดูจะฟังจะสัมผัสถูกต้องสิ่งเหล่านั้น

นอกจากมันจำเป็น ฟังแต่คำว่าจำเป็นนั้นเถอะ ‘หากจำเป็นจะได้เห็นเล่าพระเจ้าข้า’ ดังพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้า ‘หากจำเป็นจะได้เห็นได้ดู อย่าพูด’ แน่ะ ท่านมีทางเลียงไปอีก ‘หากจำเป็นที่จะพูดจะทำอย่างไรละ’ ‘ให้ตั้งสติให้ดี อย่าให้เป็นไปตามอำนาจแห่งตัณหา’ ท่านว่า นั่นฟังซิ สิ่งทั้งหลายก็เหมือนกันเช่นนั้น

กิเลสนี้มันมีประเภทต่าง ๆ กัน แต่สิ่งที่กล่าวมายกขึ้นมาเป็นตัวอย่างตะกั่นี้เป็นประเภทที่หนัก เป็นประเภทที่ถือเป็นข้อเท็จจริง ๆ สำหรับนักบวชที่ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านจึงให้ตัดถึงขนาดนั้น ไม่เช่นนั้นไปไม่รอดจริง ๆ มันหนัก ถ้าเป็นแม่เหล็กก็ดูดเอาจนกระทั่งถึงตัวลึงไป ไม่รู้สึกตัวเลย ถลอกปอกเปิกไปก็ไม่รู้ ถูกมันดูดเอา จึงต้องระมัดระวังให้มาก...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๙๕-๑๙๖)

สถานที่ที่ควรอยู่ควรไป

“...นี่แหละที่ท่านแสดงสถานที่ที่อยู่ ที่ไป ให้เราทั้งหลายได้ปฏิบัติ เพื่อความปลอดภัยกับสิ่งทั้งหลายที่กล่าวมาเหล่านี้

เช่นในป่า ป่าจะมีอะไร ก็มีแต่ต้นไม้ ป่าไม้กับป่าคนต่างกันอยู่มาก ป่าไม้เป็นที่ร่มรื่น ชุ่มเย็นสบาย สบายกายสบายใจ ป่าคนเป็นที่รุ่มร้อน มาทุกด้านทุกทางจากข้าศึกของคน จึงต้องได้ระมัดระวัง นี่ละคำว่าป่าเป็นอย่างนี้ สถานที่ที่เปลี่ยวอยู่คนเดียวดีกว่าอยู่หลายคน อยู่หลายคนมีหลายเรื่องหลายราว แม้จะเป็นนักปฏิบัติด้วยกัน อยู่ด้วยกันหลาย ๆ คนก็ยังไม่เหมาะ จะว่าอะไรกับคนทั่ว ๆ ไปที่ไม่เคยได้รับการอบรมทางอรรถทางธรรมเลย จะไม่เป็นข้าศึกต่อกัน ท่านจึงให้ระมัดระวัง ให้ไปหาอยู่ตามรุกขมุขุมไม้ คือว่า โคนต้นไม้บ้าง ในป่าทั่ว ๆ ไปบ้าง ในถ้ำบ้าง เงื่อมผาบ้าง ชายป่าชายเขา หลังเขาไหล่เขา ที่ไหนเป็นที่สะดวกสบายแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และรักษาจิตได้ง่ายกว่ากันกับสถานที่ทั่ว ๆ ไปแล้ว ให้ฟังเสาะแสวงหาในสถานที่เช่นนั้นเถิด

เพราะฉะนั้น บรรดาพระสาวกทั้งหลายบรรลุนิพพานท่านจึงมักบรรลุนิพพานในสถานที่เหมาะสม ตามที่พระโอวาทพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ มากกว่าที่จะบรรลุนิพพานในตลาดลาดเล

เช่นอย่างสมัยทุกวันนี้ก็เรียกว่า เทศบาล ๑ เทศบาล ๒ มีที่ไหน ธรรมท่านมีอยู่ทั่วไป แต่ไม่สามารถที่จะรื้อฟื้นธรรมให้เกิดขึ้นในสถานที่เช่นนั้นได้สะดวกสบายยิ่งกว่าสถานที่เหมาะสม เช่นในป่าในเขาเป็นสำคัญ นี่ละพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้พวกเราทั้งหลายได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญตามเข็มนาฬิกาที่ทรงแสดงไว้แล้วนั้น อย่าให้เคลื่อนคลาด

ผู้มีความรักในมรรคผลนิพพาน ให้พึงรักให้พึงเคารพในพระโอวาทอันถูกต้องดีงามอันตายตัวแห่งความถูกต้องดีงามทั้งหลายของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้แล้ว อย่าให้เคลื่อนคลาดไป อย่าให้จิตจางภายในจิตใจ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ

ยากก็ตามเถอะ การเดินทางย่อมมีทั้งทางคดทางโค้งทางตรง ทางสะดวกขรุขระ มีผสมผสมกันไป แต่สายทางอยู่ที่ตรงนั้น จำเป็นผู้เดินทางต้องผ่านไปตามสายทางที่เป็นเช่นนั้น เราเลือกเอาไม่ได้...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๑๙๖-๑๙๗)

สอนตนให้ได้เสียก่อน

“...อยู่ที่นี้ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ครูบาอาจารย์ก็นับวันร่อยหรอลง ๆ ต่อไปนี้จะไม่ มีผู้ชี้แจงอรรถธรรม เพราะถ้าเราไม่สามารถทำความเข้าใจความฉลาดให้เกิดขึ้นกับเราแล้ว เราสอนเราก็ไม่ได้จะไปสอนอะไรให้คนอื่นเขาได้ดิบได้ดีถูกต้องแม่นยำ ถ้าเราไม่ถูกต้อง แม่นยำเสียคนเดียวก่อน เวลานี้เป็นยังงี้ถูกต้องแม่นยำหรือผิดอย่างแม่นยำ ส่วนมากมีแต่ ผิดอย่างแม่นยำ กิเลสมันเอาอย่างแม่นยำ ๆ มันก็ผิดอย่างแม่นยำ ๆ ของกิเลสไม่ใช่แม่นยำ ของธรรม เวลานี้เราอยู่ในขั้นแม่นยำในเรื่องของกิเลส सबเอาอย่าเอา सबตรงไหนตุมเลย ๆ แม่นยำทั้งนั้น ธรรมะ सबยังไม่ถูกเกลไถลผิด ๆ พลาด ๆ ล้มระเนระนาดไปเพราะอำนาจของกิเลสพันเอา ๆ ...”

(แสงโลก แสงธรรม หน้า ๒๕๗)

“...มีคนนับถือมากน้อยนั้นเป็นเรื่องของเขา ผู้ปฏิบัติธรรมควรระวังเพราะเป็นกังวล วุ่นวาย ไม่สะดวกแก่ความเพียร ไม่ควรยุ่งกับอะไร นอกจากธรรมกับใจสัมผัสสัมพันธ์กัน อยู่ตลอดเวลาเท่านั้นเป็นความเหมาะสม ถ้าจิตกลายเป็นโลกสงสาร มันจะเลยโลกไปจนหา เขตหาแดนหากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ มีคนนับถือมากเท่าไร ใจพระใจคนมีกิเลสคอยรับกัน

อยู่แล้ว มันก็ยิ่งพุ่งเพื่อห่อหุ้มเนื้อสัมผัส เยอะเยอหยิ่งยิ่งกว่าน้ำล้นฝั่งนั่นแล เพราะมันเป็นเรื่องของกิเลสไม่ใช่เรื่องของธรรม เรื่องของธรรมต้องสม่ำเสมอ ต้องมีสติไม่สัมผัส อยู่เสมอ ท่านผู้ปฏิบัติยกตนพ้นทุกซ์มาแล้ว ท่านดำเนินดั่งที่กล่าวมานี้แล ผู้ต้องการพ้นทุกซ์อย่างท่านก็ต้องปฏิบัติแบบท่าน หรือแบบศิษย์มีครู ไม่ใช่จะปฏิบัติแบบถูกลูกก้าง อวดตนว่าเก่งไม่ยอมฟังเสียงใคร นั่นคือการปฏิบัติเพื่อขึ้นเขียง เพื่อหอมกระเทียมไม่ใช่เพื่อมรรคผลนิพพาน...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๒๔-๒๕)

“...นี่ก็ยิ่งร่อยหรอเข้าไปๆ ทุกวันพระกรรมฐานเรา กำลังจะกลายเป็นปลาเน่าไป ขายอยู่ในตลาดลาดเลาในเมืองใหญ่เมืองหลวงไปแล้วนะ เรื่องของกิเลสถ้ามีอยู่ในจิตแล้ว มันสัมผัสได้ง่ายนะ เห็นคนมานับหน้าถือตาเคารพเลื่อมใสก็สัมผัสตัวเสียละซิ เหตุที่เป็นปลาเน่ากระจายเข้าตลาดนะ เพียงดินเหนียวติดหัวก็ว่าตัวมีหงอนไปแล้วนั่น นี่ละกรรมฐานตาย ผู้เห็นธรรมเป็นของแปลกประหลาดอัศจรรย์ภายในจิตใจอยู่แล้ว ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่นดินเหนียว ท่านรู้ มีแต่หาวิธีหลบหลีกปลีกตัวเท่านั้น จนผ่านพ้นไปได้แล้วนั่นก็ยิ่งรอบคอบ ควรจะสงเคราะห์ใครมากน้อยเพียงไร ท่านก็รู้ประมาณของตนเอง ท่านไม่หลงท่านไม่ตื่น ผู้เช่นนั้นแล้วท่านเป็นผู้รอบคอบ ท่านรู้จักประมาณความพอดีในการปฏิบัติต่อประชาชนหนักเบา มากน้อยเพียงไร ท่านรู้ของตนเอง ท่านไม่ถือใครเป็นประมาณ ท่านถือธรรมเป็นประมาณ กำลังวังชาของท่านเหมาะสมเพียงไร ท่านก็รู้ของตนเอง เพราะท่านไม่ถือโลกามิสมาเป็นเจ้าอำนาจบังคับจิตใจท่าน ท่านไม่มีโลกามิสติดหัวใจ ท่านมีแต่ความเมตตาสงสารที่จะสงเคราะห์สงหาได้มากน้อยเท่าไรท่านก็ทำไป ความรู้จักประมาณท่านมีอยู่ประจำใจ ท่านไม่สัมผัส ไม่สัมผัสธรรมจะไปสัมผัสตัวอะไร คนสัมผัสธรรมต่างหากจึงสัมผัสตัวมั่ว สุ่มแบบไม่มีสถานีจอดแวะ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๓๙๓)

อย่าสัมผัส

“...ไปที่ไหนอย่าสัมผัสเนื้อสัมผัสว่าตนเป็นนักปฏิบัติ เป็นองค์แทนพระศาสดาในการดำเนินพระศาสนา และประกาศพระศาสนาด้วยการปฏิบัติ โดยไม่ถึงกับต้องประกาศสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในอรรถในธรรมโดยถ่ายเดียว แม้เพียงข้อวัตรปฏิบัติที่ตนปฏิบัติดี

ปฏิบัติชอบนั้น ก็เป็นทัศนียภาพอันดีงามให้ประชาชนเกิดความเชื่อความเลื่อมใสได้ เพราะการได้เห็นได้ยินของตนอยู่แล้ว ยิ่งได้มีการแสดงอรรถธรรมให้ถูกต้องตามหลักของการปฏิบัติโดยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งเป็นการประกาศพระศาสนาโดยถูกต้องดีงาม ให้สาธุชนได้ยึดเป็นหลักใจ ศาสนาก็มีความเจริญรุ่งเรืองไปโดยลำดับในหัวใจชาวพุทธ...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๙๔)

“...เอาเจ้าของให้พอซิ เมื่อพอแล้วใครนับถือไม่นับถือก็เรื่องของเขา ตำนาก็อยู่ปากเขาโน้น นินทาก็อยู่ปากเขาโน้น อยู่ใจเขาโน้น ดีของเขา ชั่วของเขาต่างหาก เราเป็นแต่เพียงว่าได้ยิน เมื่อสัมผัสพบเราไม่หลงเราก็ไม่เป็นบ้าไปตามลมปากของเขา จะเป็นอะไรไป เอส ธมฺโม สนนฺตโน ความสรรเสริญนินทาเป็นของเก่า เคยมีมาดั้งเดิมแล้ว ท่านสอนว่าอย่างนั้น แล้วตื่นอะไร หาเจ้าของให้พอซิ อย่าไปหาเอาสิ่งอื่น เอาของคนอื่นเขา เรื่องอื่นเข้ามาเพิ่มให้เขาสรรเสริญ นินทาเอามาจากภายนอก ให้เขายกยอเขาสรรเสริญ เขาเลื่อมใสเราถึงจะภูมิใจอะไรอย่างนั้น คนหิวจะตายอย่างนั้น คนไม่มีธรรมในหัวใจ หาเก็บตกเอาข้างนอก ๆ โน่น อะไรที่ไหนตกเก็บเอา ๆ ไม่ทราบว่าเป็นตัวชั่ว ฟาดกิเลสให้พังทลายลงไป ตั้วมันอยาก ๆ นี่ให้พังทลายไปแล้ว อะไรจะมาอยาก...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๓๐)

“...เราจึงไม่ควรถือเป็นเรื่อง เป็นที่ยึดถือให้เสียเวล่ำเวลา ให้กิเลสสร้างตัวขึ้นมา ด้วยการสั่งสม ด้วยการสำคัญตนว่ามีความรู้ความฉลาด ว่าตนมั่งมีศรีสุข ว่ามีบ้านมีเรือนมีบริษัทบริวารมากเพียงเท่านั้น อันเป็นบ่อเกิดของกิเลส อย่าเพิ่งคิด อย่าเพิ่งนึกให้เสียเวล่ำเวลา...”

(ความลึกลับซับซ้อนของจิตวิญญาณ หน้า ๒๙๔)

อย่าติดในลาภสักการะ

“...นี่ละมันวิตกวิจารณ์ตรงนี้นะ มันเป็น จะไม่เป็นยังไง สุกกาโร ปุริสฺ หนฺติ ว่าในลาภสักการะสำหรับคนโง่แล้วติดเร็วที่สุดเลยจะว่าไง นี่เราแปลทางภาคปฏิบัติ ถ้าแปลทางด้านปริยัติ สุกกาโร ปุริสฺ หนฺติ แปลว่า ลาภสักการะย่อมฆ่าบุรุษที่โง่เขลา นั่นแปลตาม

ปรียัติ ถ้าแปลทางด้านปฏิบัติก็อย่างที่ว่านี้ทำไมจะแปลไม่ได้ แปลเอาความ เอาอรธเอาธรรม เอาให้ถึงกิเลส เอาให้ถึงหัวกิเลส ฟาดหัวกิเลสออกไปด้วยการเข้าใจในธรรมทั้งหลายนี้ซี...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๔๑)

เตือนไว้ล่วงหน้า

“...วัดนี้ผมเป็นหัวหน้าในการปกครองทุกสิ่งทุกอย่าง แน่ใจว่าปกครองหมู่เพื่อน โดยธรรมโดยวินัย เต็มความสามารถของเจ้าของที่ได้ศึกษาเล่าเรียนและได้สำเนียงศึกษา มาจากครูจากอาจารย์ และมาปกครองหมู่เพื่อน อันใดที่มันข้องใจอันไหนให้มาปรึกษาปรารภ อย่าตั้งเป็นกฎเป็นเกณฑ์ ด้วยความอวดรู้อวดฉลาด ชัดแย้งคนนั้นชัดแย้งคนนี้ เตี่ยจะตั้งเป็นกักเป็นเหล่าขึ้นมาและโจมตีกันในวัด กลายเป็นพวกหมากัดกันไปนะ ผมไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง อย่าให้เห็นเรื่องอย่างนี้นะ สอดตรงนั้น แทรกตรงนี้ อย่างน้อยอย่าให้มี ไม่ได้ ผมพูดตรง ๆ เรื่องอย่างนี้ไม่ใช่ธรรม หยาบ ๆ เห็นกันอยู่เอามาอวดทำไม

เรื่องตั้งกฎนั้นกฎนี้ก็เหมือนกัน คัดค้านผู้หนึ่งคัดค้านผู้หนึ่งเรื่องนั้นเรื่องนี้ เห็นด้วยไม่เห็นด้วยนี้ อย่ามายุ่งให้ทะเลาะกันนะ เรื่องเหล่านี้หยาบ ๆ ถ้ามีข้อข้องใจสงสัยตรงไหนให้ศึกษาครูบาอาจารย์ และศึกษาหมู่เพื่อนก็ให้ศึกษาโดยเหตุโดยผลโดยอรรถโดยธรรม อย่าศึกษาด้วยความอวดรู้อวดฉลาด ว่าผมเห็นด้วยผมไม่เห็นด้วย เหมือนกับเราเป็นจอมปราชาญ์ นั้นละจอมโง่ที่สุด จอมชั่วช้าลามกที่สุด มันกำลังเริ่มเกิดขึ้นแล้วนั้น ถ้าเป็นอย่างนั้น

สุดท้ายก็เป็นกักเป็นเหล่าขึ้นมาซี เข้ากับคนนั้นไม่ได้เข้ากับคนนี้ไม่ได้ เข้ากับพวกนั้นไม่ได้เข้ากับพวกนี้ไม่ได้ นั่นละที่นี้ มาช่องสุขแล้วละที่นี้ไม่ใช่มาปฏิบัติธรรม มาช่องสุข ฟินสุขไฟเผาศาสนา มันก็เท่ากับเทวทัตละซิ ครูบาอาจารย์มีอยู่ไม่ยอมฟังเสียง สุดท้ายก็แยกแยะแตกกันเป็นสังฆเภทภายในวัดเข้ามา

อย่าให้ผมได้เห็น ผมไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง หากเห็นทำไม่ดีแล้วผมหนีได้นะในพรรษาก็ตาม นี้จะถามตรง ๆ เลยว่า ท่านนี้ยอมผิดไหม ถ้าไม่ยอมผิดยังว่าดีอยู่หรือ ท่านจะอยู่หรือท่านจะไป บอกตรง ๆ เลยเรา เอ้าท่านไม่ไปผมจะไป เอ้าแลกกัน ว่าอย่างนี้เลยนะ แล้วจริงด้วยนะ ถ้าท่านอยู่ละก็ เอ้า ปกครองหมู่เพื่อน ผมไม่ดีแล้วผมจะไป แล้วเตรียมของทันทีไปเลย ไม่เสียดายอะไรทั้งนั้นแหละ เพราะเราสอนพระเพื่อพระแท้ ๆ เมื่อ

ไม่เกิดประโยชน์ อำนาจวาสนาเราไม่มีแล้ว จะอยู่ให้นักศานาหนักวัดหนักวานักหมู่เพื่อนทำไม ต้องไปแน่ๆ ผมไม่สงสัย ถ้าหากว่าเรื่องเป็นอย่างนี้ ตีตราไว้เลยก็ได้ เต็ดขนาดนั้นละถึงคราวเด็ดๆ จริงนี้

ฆ่ากิเลสก็อย่างนั้นเหมือนกัน ถึงคราวเด็ดๆ ตายก็ตายพินกันเลย นี่ถึงว่าเดนตายมาได้มาหาหมู่เพื่อน มาสอนหมู่เพื่อนให้เป็นอรรณเป็นธรรม ด้วยความเมตตาสงสารไม่มีอันใดเจือปนเลย หากว่าเรื่องราวจะเกิดขึ้นเป็นอีกอย่างหนึ่งตรงกันข้ามแล้วก็ไม่ควรจะอยู่วัด สำหรับผมเองก็ดี ไม่มีอำนาจวาสนาปกครองหมู่เพื่อนว่ายังงั้น มันไม่ถูกต้องทำให้หมู่เพื่อนระแคะระคาย หมู่เพื่อนทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน บอกไม่ฟังก็ต้องไป ถ้าพวกนี้ไม่ไปเราต้องไป มีเท่านั้น อย่างอื่นไม่มี มีไม่ได้ ต้องเป็นอย่างนั้น นี่เราพูดไว้ล่วงหน้าอย่าให้เห็นอย่าให้พบ เราเคยเข็ดมาแล้ว...”

(ก้าวเดินตามหลักศาสนธรรม หน้า ๙๘-๑๐๐)

“...ถ้าคนหนึ่งผิดคนหนึ่งยังดีอยู่ก็ไม่ทะเลาะกัน ก็รู้ว่าใครผิดใครถูก ถ้างัดได้ทะเลาะกันแล้วเป็นไม่มีใครถูก มีแต่ผิดทำเดียวเท่านั้น...”

(รากแก้วของศาสนา หน้า ๑๓๒)

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน หรือ “หลวงตาของเรา” ถือกำเนิดในครอบครัวชาวนาผู้มีอันจะกินแห่งสกุล “โลหิตดี” ณ ตำบลบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ โดยบิดา “นายทองดี” และมารดา “นางแพง” ได้ให้มงคลนามว่า “บัว” อันเป็นดอกไม้ที่หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ปรมจารย์ฝ่ายกรรมฐานยุคปัจจุบันได้พรรณาคุณชาติไว้ว่า ธรรมชาติของดีทั้งหลาย ย่อมเกิดมาแต่ของไม่ดี มีอุปมาดังดอกปทุมชาติอันสวยๆ งามๆ ก็เกิดขึ้นมาจากโคลนตมอันเป็นของสกปรก ปฏิกูลน่าเกลียด แต่ว่าดอกบัวนั้นเมื่อขึ้นพ้นโคลนตมแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่สะอาด เป็นที่ทศทรงของพระราชา อำมาตย์ อุปราช และเสนาบดี เป็นต้น และดอกบัวนั้นมิได้กลับคืนไปยังโคลนตมนั้นเลย

การณ์ได้ปรากฏต่อมาว่า ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด ๑๖ คน เฉพาะที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ๖ คน เว้นท่านเสีย เป็นชาย ๑ คน หญิง ๕ คน มีท่านเพียงผู้เดียวที่ดำรงอยู่ในสมณเพศ และกอบปรด้วยศิลาจารวัตรอันงดงาม ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวพุทธเราอย่างกว้างขวางทั้งในและนอกประเทศ ทุกคนไม่อาจ

ปฏิเสธได้เลยว่า การเข้าใกล้ชีวิตท่าน ได้ฟังท่านพูดได้เห็นกิริยาท่านแสดงออก จะไม่ได้รับความเย็นกายเย็นใจ และข้อคิดอันเป็นคตินำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สมเทศมภูมิของตัวเองแม้แต่น้อย

ก่อนท่านจะออกบวชปรากฏว่าได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงของครอบครัว เป็นที่ไว้วางใจในการทำงานทั้งปวง จนบิดามารดาหวังฝากผีฝากไข้ฝากเป็นฝากตายไว้กับท่าน หลักประเพณีของไทยเราแต่โบราณมา เมื่อบุตรชายอายุครบบวชมักจะให้บวชเสียก่อน ก่อนที่จะมีครอบครัวเหี้ยมเรื้อนต่อไป ดังนั้นเมื่อท่านมีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์สมควรที่จะบวชได้แล้ว บิดามารดาจึงได้นำเรื่องนี้มาปรึกษาปรารภกับท่าน

“...นี่พูดถึงสาเหตุที่เราจะออกบวชซึ่งไม่เคยคาดฝันมาก่อน คือ เย็นวันหนึ่งครอบครัวเรามีพ่อแม่และลูกชายหญิงหลายคนร่วมรับประทานอาหารกันอยู่อย่างเงียบๆ ขณะนั้นพ่อพูดขึ้นชนิดไม่มีอะไรเป็นต้นเหตุเลยว่า เรามีลูกหลายคนทั้งหญิงทั้งชาย แต่ก็ไม่พ้นความวิตกกังวลในเวลาเราจะตาย เพราะจะไม่มีลูกคนใดใจเป็นผู้ชายคิดบวชให้พ่อเราได้เห็นผ้าเหลืองก่อนตาย ได้คลายความกังวลใจในเวลานั้น แล้วตายไปอย่างเป็นสุขหายห่วง

‘ลูกเหล่านั้นกูก็ไม่ว่ามันแหละ หมายถึงลูกผู้ชาย ส่วนลูกผู้หญิงกูก็ไม่เกี่ยวข้องมัน ลูกผู้ชายกูก็มีหลายคน แต่นอกนั้นกูก็ไม่สนใจอะไรพอจะอาศัยมันได้ แต่ไอ้บัว (หมายถึงเรา) นี่สิ ที่กูอาศัยมันได้นะ’ ปกติพ่อไม่เคยชมเรา อะไรๆ ไม่เคยชม มีแต่กดลงเรื่อยๆ นิสัยพ่อกับแม่เราเป็นอย่างนั้น ‘ไอ้นี้ลงมันได้ทำการทำงานอะไรแล้ว กูไว้วางใจมันได้ทุกอย่าง กูทำยังสู้มันไม่ได้ ลูกคนนี้กูไว้วางใจที่สุด’ ว่าจะอย่างนั้น ‘ถ้าลงมันได้ทำอะไรแล้วต้องรีบไปหมด ไม่มีที่นำตำหนิติเตียน กูยังสู้มันไม่ได้ ถ้าพูดถึงเรื่องหน้าที่การงานแล้วมันเก่งจริง กูยกให้ ลูกกูทั้งหมดก็มีไอ้นี้แหละเป็นคนสำคัญเรื่องการทำงานต่างๆ นั้นกูไว้วางใจมันได้

แต่ที่สำคัญตอนกูขอให้มันบวชให้ที่ไร มันไม่เคยตอบไม่เคยพูดเลยเหมือนไม่มีหู ไม่มีปากนั่นเอง บทเวลากูตายแล้วจะไม่มีใครลากกูขึ้นจากหมอนรักเลยแม้คนเดียว เลี้ยงลูกไว้หลายคนเท่าไร กูพอจะได้อาศัยมันก็ไม่ได้เรื่อง ถ้ากูอาศัยไอ้บัวนี้ไม่ได้แล้วกูก็หมดหวัง เพราะลูกชายหลายคนกูหวังใจอาศัยไอ้นี้เท่านั้น’

พอว่าอย่างนั้น โส้ย น้ำตาพ่อร่วงปุปปับๆ เรามองไปเห็น แม่เองพอมองไปเห็นพ่อน้ำตาร่วง แม่ก็เลยน้ำตาร่วงเข้าอีกคน เราเห็นอาการสะท้อนใจทนดูอยู่ไม่ได้ก็โดดออกจากที่รับประทานอาหาร ปุปปับหนีไปเลย นั่นแหละเป็นต้นเหตุให้เราตัดสินใจบวช มันมีเหตุอย่างนั้น

นำไปคิดอยู่ตั้งสามวัน ไม่หยุด ไม่ยอมมารับประทานร่วมพ่อแม่อีกเลย ในสามวันนั้น แต่ก็คิดไม่หยุดไม่ถอย คิดเทียบเคียงถึงเพื่อนฝูงที่เขาบวชกัน ตลอดถึงครูบาอาจารย์ที่บวชเป็นจำนวนมาก ท่านยังบวชกันได้ทั่วโลกเมืองไทย

การบวชนี้ก็ไม่เหมือนการติดคุกติดตะราง แม้เขาติดคุกติดตะราง เช่น ติดตลอดชีวิต เขาก็ยังพ้นโทษออกมาได้ เราไม่ใช่ติดคุกติดตะรางนี้ หมู่เพื่อนบวชเขายังบวชได้ เขาเป็นคนเหมือนกัน และครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่ท่านบวชจนเป็นสมภารเจ้าวัด ท่านยังอยู่ได้ เหตุใดเราเป็นคนทั้งคน พ่อแม่เลี้ยงมาเหมือนคนทั้งหลาย อย่างอื่น ๆ เรายังอดได้ทนได้ แต่การบวชนี้มันเหมือนติดคุกติดตะรางเขี้ยวเหรอเราถึงจะบวชไม่ได้ทนไม่ได้ เราทำไมถึงจะด้อยเอาเสียนักหนาต่ำช้าเอนักหนากว่าเพื่อนฝูงทั้งหลาย ถึงขนาดพ่อแม่ต้องน้ำตาาร่วง เพราะเราไม่สมควรอย่างยิ่ง

คิดวกไปเวียนมาอยู่นั้นได้สามวัน เอาละที่นี่ ตัดสินใจปั๊บ เอาทำไมจะบวชไม่ได้ ตายก็ตายไปซิ เขาบวชกันมาไม่เห็นตาย พ่อแม่ก็ไม่ได้บอกให้บวชจนถึงวันตาย หรือบอกให้บวชถึงปีสองปี พ่อแม่ก็ไม่เห็นว่ามี แล้วทำไมถึงจะบวชไม่ได้ล่ะ เราก็คง ๆ หนึ่งแท้ ๆ เอ้า ต้องบวช

เมื่อพิจารณาเป็นที่ลงใจแล้ว จึงได้มาบอกกับแม่ว่า เรื่องการบวชจะบวชให้ แต่ว่าใครจะมาบังคับไม่ให้สักไม่ได้นะ บวชแล้วจะสึกเมื่อไรก็สึก ใครจะมาบังคับว่าต้องเท่านั้นปี เท่านั้นเดือนไม่ได้นะ มันหาทางออกไว้แล้วนั้น ดุซิทฐิมานะของมันนะ แต่แม่ฉลาดกว่าลูกนี่ “โอ แม่ไม่ว่าหรอก ขอให้ลูกไปบวชให้แม่เห็นต่อหน้าต่อตาแม่ทีเถอะ แล้วสึกออกมาทั้ง ๆ ที่คนที่ไปบวชยังไม่กลับบ้านก็ตาม สึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ นั้น แม่ก็ไม่ว่า” แม่ใส่เข้าไปอย่างนี้เลย ก็ใครจะเป็นพระหน้าด่านมาสึกต่อหน้าต่อตาคนมาก ๆ ที่ไปบวชเราได้ ไม่บวชเสียมันดีกว่า เมื่อบวชแล้วมาสึกต่อหน้าต่อตาคน มันยิ่งขายชีหน้ากว่าอะไรเสียอีก นั้น เมื่อติดปัญหาแม่แล้วก็เลยไปบวช...”

(เข้าสู่แดนนิพพาน หน้า ๑๑๗-๑๑๘)

ท่านอาจารย์บวชที่วัดโยธานิมิตร อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี มีท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) เป็นพระอุปชฌายะ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ พระเถระผู้ใหญ่ผู้เป็นอาจารย์สอนท่านทางปริยัติคือ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร) วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร

สมัยก่อน ณ บ้านตาดนี้เป็นป่าดงดิบ มีทั้งต้นยาง ตะเคียนทอง ประดู่ และต้นไม้ อื่น ๆ หลากหลายพันธุ์ มากทั้งปริมาณและขนาด สัตว์ป่าจึงมีชุกชุม ไม่ว่าจะเป็นหมูป่า เสือ

ข้าง กวาง เป็นต้น การทำนาซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของครอบครัวย่อมหนีไม่พ้นที่จะพบปะสัตว์เหล่านี้ ฉะนั้น ยามว่างจากนา โยมพ่อของท่านจึงเข้าป่าล่าสัตว์อยู่เป็นประจำ ธรรมดา นายพรานย่อมชำนาญในการแกะรอยสัตว์ โยมพ่อของท่านก็เช่นกัน นอกจากจะชำนาญในทางแกะรอยสัตว์แล้ว ยังขึ้นชื่อลือชาในการแกะรอยคนด้วย นิสัยข้างสังเกตุข้างพินิจพิจารณาว่าจะถูกถ่ายทอดมาให้ “หลวงตาของเรา” สมัยก่อนบวชไม่มากก็น้อย

หากสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งหล่อหลอมให้บุคคลมีอุปนิสัยหนักไปทางใดทางหนึ่งจริง การอยู่ในท่ามกลางป่าเสื่อมดงข้างและสัตว์ร้ายนานาชนิดที่เป็นภัยอันตรายรอบด้าน ย่อมสร้างให้คนอยู่ด้วยความไม่ประมาท มีจิตใจเด็ดเดี่ยวอาจหาญและอดทนเป็นเลิศ “หลวงตาของเรา” น่าจะรับผลนี้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ แต่จากปากคำของโยมมารดาท่านที่ปรารภขึ้นในครอบครัวและวงศาคณาญาติคราวตั้งครุภักดิ์ท่านว่า ธรรมดาทารกในครรภ์เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นมาต้องดิ้นบ้างไม่มากก็น้อยพอให้แม่รู้สึก แต่กับลูกคนนี้นอนนิ่งเฉยเหมือนไม่มีลมหายใจ บางทีจนเป็นเดือนจึงขยับตัวทีหนึ่ง พลอยให้แม่ถึงกับเกิดความแคลงใจว่ายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ พอขยับตัวจึงค่อยโล่งอกไปที เมื่อความทราบถึงโยมตาท่านจึงได้ทำนายทายทักหลานผู้นี้ว่า เวลาเติบโตใหญ่ขึ้น ถ้าไปทางดีจะดีสุดโต่ง ตรงข้ามถ้าไปทางไม่ดีก็จะสุดโต่งเช่นกัน

เดชะกรรมในอดีตที่เคยสั่งสมมาหนักไปในทางดี จึงดึงดูดให้ท่านยินดีในการประพฤติปฏิบัติธรรมมากกว่าครองฆราวาสวิสัย สมกับที่ท่านเคยเทศน์อบรมว่า

“...คนที่ทำความชั่ว ไม่ได้ทำอะไรอยู่ไม่ได้ ต้องให้ได้ทำวันหนึ่ง ๆ นิสัยมันเป็นอย่างนั้น มีแต่สั่งสมความชั่วเข้าสู่ใจ เข้าสู่ใจ ก็จมลง ๆ ช่วยกันดึงลง ๆ นี่ละความชั่วก็มีอำนาจเป็นเครื่องดึงดูด เมื่อมากเข้ายั้งดึงเจ้าของให้จมลง ๆ หาเวลาฟื้นไม่ได้ ตรงกันข้ามความดีมีมากเท่าไรยั้งดึงเจ้าของขึ้นโดยลำดับ คิดดูให้อยู่กับอะไร ๆ อยู่ไม่ได้เลย ไม่มีอะไรเจริญหูเจริญตาเลย มีแต่ให้ออกหาที่วิเวกส่งจิตจากความยุ่งเหยิงวุ่นวายถ่ายเดียวเท่านั้น นั่นฟังซิ ทางนี้ไม่วุ่นวาย ทางนี้พอใจเสาะแสวงหา แต่ทางนั้นเคลื่อนกล่นวุ่นวายไม่สะดวกสบาย นั่นดึงดูดออก ๆ แล้วเวลาฟังธรรมก็เพราะพร้อมแล้ว ๆ นี่ประเภทดอกบัวพ้นน้ำแล้ว พอฟังเท่านั้นก็ติดฝั่ง ๆ เรื่อยไปเลย จากนั้นก็ค่อยลำดับลำดับขึ้น ผู้ที่ยังไม่เต็มก็ฟังทุกวันบำเพ็ญทุกวัน แล้วค่อยหนุนขึ้น ๆ เติม หนุนขึ้นเติม ๆ นี่เรื่องอุปนิสัยของคนเรา เรื่องที่ว่านี้พอมีขึ้นมากแล้วอยู่ไม่ได้ นะ หากเป็นอยู่ในใจนั้นแหละ ดึงดูดีให้ออกออก ไม่ยินดีกับอะไร มีแต่จะออกบำเพ็ญธรรมทำเดี่ยว แล้วออกก็สำเร็จตั้งใจหมาย...”

(ที่สุดแห่งทุกข์ หน้า ๑๙๖-๑๙๗)

เหตุที่จะให้เชื่อและแน่ใจว่าการดำเนินชีวิตของท่าน ต้องเป็นไปในทางดีโดย
 ง่ายเดียวไม่เป็นอื่น ไม่ว่าจะอยู่เป็นฆราวาสหรือนักบวช ก็เพราะความเป็นผู้หนักในเหตุผล
 กับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งใดหากขัดกับเหตุผลแล้วท่านจะไม่ฝ่าฝืนเป็นอันขาด กอปรกับท่าน
 เป็นคนจริงจัง รักคำสัตย์เสมอด้วยชีวิต หากตั้งใจว่าจะทำอะไรแล้วต้องบากบั่นกระทำจน
 สำเร็จ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่กีดขวางแม้แต่น้อย จากอุปนิสัยนี้เอง เมื่อประมวลมาใช้
 ในทางธรรม จึงทำให้ท่านเป็นหลักใจ เป็น “หลงตา” ของบรรดาศิษย์ ที่ควรแก่การ
 สักการบูชาได้อย่างสนิทใจตลอดมาและจะตลอดไป

“สงฆ์ใดสาวกศาสดา	รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จพระโคกวันต์	
เห็นแจ้งจตุสัจเสรีจบรร-	ลู่ทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย	
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร	ปัญญาผ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง	
เห็นห่างทางข้าศึกปอง	บ่ มีลำพอง
ด้วยกายและวาจาใจ	
เป็นเนื่อนาบุญอันไพ-	ศาลแต่โลกภัย
และเกิดพิบูลย์พูนผล	
สมญาเอารสทศพล	มีคุณอนนต์
เอนกจะนับเหลือตรา	
ข้าขอบหม่อมพระศรา-	พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน	
....”	

(บทสรรเสริญพระสังฆคุณ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

คำปรารภของหลวงตา

“...ต่อไปนี่มันจะเทศน์ไม่ได้ ก็เหมือนรถนั้นละ ออกมาจากอุโมงค์ใหม่ๆ นี่ โถ วิ่งเท่าไร วิ่งไปเถอะ พอชำรุดเข้าไปมาก ๆ แล้วทีนี้ขับไปสัก ๓ ชั่วโมง กลับมานี่เข้าอยู่ซ่อม ๓ เดือนก็ไม่ออกเพราะเครื่องมันเริ่มโปเกแล้ว นี่ก็เหมือนกันความจำเสื่อมมาก การเทศน์ไม่เอาชั้นธี่ใช้จะเอาอะไรใช้ ชั้นธี่เป็นเครื่องมือทั้งหมดสำหรับการเทศน์ มีแต่จิตล้วน ๆ แสดงออกไม่ได้ ต้องอาศัยอาการของจิตออก อาการก็ต้องออกตามอวัยวะตามชั้นธี่ ๕ เช่น อย่างเสียงออกจากความจำความปฐ ความปฐก็สังขาร ความจำก็สัญญา เหล่านี้ออกมาพร้อม ๆ กัน ถ้าสมมุติว่าสัญญาขาดไปนี่ก็จำไม่ได้ ไม่ทราบว่าจะเทศน์อะไรต่ออะไร มันเริ่มแล้วนี่ ต่อไปนี่เทศน์ถึงนโมไม่มีที่ไปเพราะจำไม่ได้ ก็จะตั้งแต่ นโม ทั้งวันจะว่าไง ความจำมันเสื่อม ตั้งมาแล้ว นึกว่าไม่ได้ตั้งเลยจะว่าแต่ นโม ทั้งวัน ผู้ฟังก็จะฟังแต่ นโม มันจะเป็นแล้วนะเดี๋ยวนี้...”

(สมถธรรม-วิปัสสนาธรรม หน้า ๒๔๕-๒๔๖)